

Târih-i Na'îmâ'ya Göre Osmanlı Sadrazamları: 1607-1629

Ottoman Grand Viziers According to Tarih-i Na'îmâ: 1607-1629

Yakup ŞAHİNER*

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
04.05.2022	28.05.2022	30.06.2022	Araştırma Makalesi
Atf/Citation: Şahiner, Yakup, "Târih-i Na'îmâ'ya Göre Osmanlı Sadrazamları: 1607-1629", <i>Tarih ve Tarihçi</i> , 1 (1), 2022, s. 130-159.			

ÖZET

Bu çalışmada ilk Osmanlı vak'anüvisi olarak kabul edilen Naîmâ Mustafa Efendi'nin Târih-i Na'îmâ adlı eseri kullanılmıştır. Eserin sıhhatli bir transkripsiyonu 2007 yılında Mehmet İpşirli tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmanın esas malzemesini Mehmet İpşirli'nin yayımladığı çalışmanın 1607-1629 yıllarını kapsayan II. cildi oluşturmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde ilk olarak Naîmâ Mustafa Efendi'nin hayatı biyografik olarak ele alınmıştır. Daha sonra çalışmanın esas kaynağı olan ve tarihi olayları ele alış şekli ile günümüz tarihçileri tarafından da çok kıymetli bir eser olarak görülen Târih-i Na'îmâ adlı eser kısaca değerlendirilmiştir. Birinci bölümde ise Kuyucu Murad Paşa ile başlayıp Hüsrev Paşa ile biten 1607-1629 yılları arasındaki 15 Osmanlı sadrazamına yer verilmiştir. Naîmâ Mustafa Efendi eserinde sadrazamlığa yükselmiş olan Osmanlı bürokratlarının sadarete gelişleri, askeri ve siyasi görevleri, kişilikleri, rakip bürokratlar ile mücadeleleri ve sadarete iken azledilmeleri veya katledilmelerini detaylı bir şekilde kaleme almıştır. Ayrıca bu bölümde araştırma eserleri de incelenerek 1607-1629 yılları arasında sadrazamlık yapmış olan Osmanlı bürokratlarının sadaret makamına gelmeden önce ne tür görevler üstlendikleri de aydınlatılmaya çalışılmıştır. Naîmâ Mustafa Efendi'nin sadareten önce önemli askeri sefer ve taht değişikliği gibi görevlerde bulunmayan Osmanlı bürokratları hakkında detaylı bilgi vermemesi bunu gerektirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Naîmâ, Sadrazam, Târih-i Naîmâ, Bürokrat, 17. Yüzyıl, Naîmâ Tarihi

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum/Türkiye, yakup.sahiner@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2530-3326

ABSTRACT

In the present study, the work named *Târih-i Na'imâ*, written by Na'imâ Mustafa Efendi, who is accepted as the first Ottoman official historian, was used. A useful transcript of the work was published by Mehmet İpşirli in 2007. The main material of the present study is the second volume of the work published by Mehmet İpşirli, comprising the years 1607-1629. In the introduction of the study, the tumultuous life of Na'imâ Mustafa Efendi, who was born in Aleppo in 1655 and died in Morea in 1716, is mentioned. Then, the work called *Târih-i Na'imâ*, which is the main source of the study and is seen as a very valuable work by today's historians in terms of its way of handling historical events, has been evaluated.

In the first part, fifteen Ottoman grand viziers between the years 1607-1619, starting with Kuyucu Murad Pasha and ending with Hüsrev Pasha, are included. In his work, Na'imâ Mustafa Efendi narrated in detail about the Ottoman bureaucrats who had been promoted to the grand vizierate, their military and political duties, their personalities, their struggles with rival bureaucrats, and their dismissal or murder while they were grand vizier. In addition, in this section, it is tried to be clarified what kind of duties the Ottoman bureaucrats, who served as grand vizier between 1607 and 1629, assumed before coming to the office of grand vizier through examining reserch studies. The fact that Na'ima Mustafa Efendi did not give detailed information about the Ottoman bureaucrats who did not hold important duties such as important military campaigns and throne changes before the grand vizierate made this necessary.

Keywords: Na'imâ, Ottoman Grand Vizier, *Târih-i Na'imâ*, Ottoman Bureaucrat, 17th Century, History of Na'imâ

Giriş

Na'imâ Mustafa Efendi'nin Hayatı ve Eseri

1. Hayatı

Halep'te meskûn nüfuzlu bir yeniçeri ailesine mensup olan Na'imâ Mustafa Efendi, 1655¹ yılında Halep'te dünyaya gelmiştir. 1680'de İstanbul'a hareket etmiş ve burada ailesinin nüfuzu sayesinde kendine bir hami bularak devlet kademelerinde hızla yükselmeye başlamıştır. İlk önce Sârayı-ı Atik baltacıları ocağına giren Na'imâ Mustafa Efendi 1686 tarihinde Dîvan-ı Hümâyûn kâtipleri arasına girmiştir.²

¹ Ahmet Refik'e göre doğum tarihi 1649'dur. Bkz. Ahmet Refik, *Naimâ*, Kanaat Kütüphanesi, Ankara 1932, s. 5.

² Mehmet İpşirli, "Na'imâ", *DİA*, C. XXXII, 2006, s. 316. ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (6.Baskı), TTK Yay., Ankara 2011, C. IV/II, s. 594.; Ayrıca Na'imâ mahlasının divan katipliğinden önce ailesi tarafından verildiğine dair de iddialar mevcuttur. Bkz. M. Cavit Baysun, "Na'imâ" , *İA*, İstanbul 1964, C. IX, s. 44.

1689'da Kaptan-ı Derya Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın divan kâtibi olmuştur.³ Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın azlinden sonraki süreçte ilim erbabını himaye eden Amcazâde Hüseyin Paşa'nın himayesine girip, onun desteğini görmüştür.⁴ 1697'de Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadrazam olarak atanması⁵, 1699⁶ tarihinde Naîmâ Mustafa Efendi'ye vak'anüvislik yolunu açmıştır.⁷ Amcazâde Hüseyin Paşa, vak'anüvisliğe getirdiği Naîmâ Mustafa Efendi'den ilk olarak, Şârihülmenârzâde Ahmed Efendi'nin yazdığı tarihin müsveddelerini temize çekmesini istemiştir. Naîmâ Mustafa Efendi, görevini yerine getirip, tarihini Amcazâde Hüseyin Paşa'ya sununca kendisine bir kese akçe verilmiş ve ayrıca kendisine İstanbul Gümrüğü mukataasından 120 akçe maaşta bağlanmıştır.⁸ Amcazâde Hüseyin Paşa'nın 4 Eylül 1702'de sadaret makamından istifası üzerine⁹ büyük hamilerinden birini kaybeden Naîmâ Mustafa Efendi'ye bir diğer hamisi ve arkadaşı Kalaylıkoz Ahmed Paşa¹⁰ yardımcı olmuş ve sadareti zamanında onu Anadolu Muhasebeciliğine atamıştır. Nisan 1704'te Anadolu muhasebeciliği görevine başlayan Naîmâ Mustafa Efendi, bu görevini Aralık 1705 tarihine kadar sürdürmüştür.¹¹

İstanbul'a geldiği günden itibaren devlet kademelerinde kendine sürekli yer bulan Naîmâ Mustafa Efendi, Çorlulu Ali Paşa'nın sadareti zamanında (nücum ilmi ile uğraşmasından dolayı) onun hışmına uğrayıp azledilerek, kalebend¹² olmak üzere Hanya'ya sürgün edilmiştir. Hanya'da altı ay kadar kalan Naîmâ Mustafa Efendi, İstanbul'da bulunan eşi Hâce Havvâ Hanım'ın çok sıkıntılı günler geçirdiğini anlatan bir arzuhali Dîvân-ı Hümâyûn'a sununca Çorlulu Ali Paşa onu affetmiştir.¹³ İstanbul'a döndükten sonra Şubat 1709'da tekrar devlet kadrolarına alınarak kendisine teşrifatçılık ve kalyonlar defterdarlığı görevi verilmiştir. 1713'te sadrazamlığa getirilen (Silahdar) Damad Ali Paşa¹⁴, Naîmâ Mustafa Efendi'yi ikinci kez Anadolu muhasebeciliğine atamıştır.¹⁵ Fakat Naîmâ Mustafa Efendi'nin bazı davranışları, Damad Ali Paşa'nın kethüdası İbrahim Ağa'nın hoşuna gitmemiş ve "Naîmâ'nın rüşvet aldığından ve Mora seferinin neticesinin iyi olmayacağını"

³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 594.

⁴ İpşirli, "Naîmâ", s. 316.

⁵ M. Münir Aktepe, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *DİA*, C. III, 1991, s. 9.

⁶ Ahmet Refik'e göre ise: Naîmâ Mustafa Efendi, 1700'de vakanüvis olmuştur. Bkz. Ahmet Refik, *Naimâ*, s. 6.

⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, s.594. ; İpşirli, "Naîmâ", s. 316.

⁸ Ahmet Refik, *Naimâ*, s. 6-7.; İpşirli, "Naîmâ", s. 316; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV, s. 594-595.

⁹ Aktepe, "Amcazâde Hüseyin Paşa", s. 9

¹⁰ Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya bazı eserlerde Kavanoz Ahmed Paşa'da denilmektedir. Bkz. Abdulkadir Özcan, "Kavanoz Ahmed Paşa", *DİA*, C. I (ek), 2020, s. 49.

¹¹ İpşirli, "Naîmâ", s. 316; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 594-595.

¹² Belli bir süre, bir kale sınırları içinde yaşamakla cezalandırılmış kimse için kullanılan terimdir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, (6.Baskı), Haz. Raşid Gündoğdu, Niyazi Adigüzel, Ebul Faruk Onal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 836.

¹³ Ahmet Refik, *Naimâ*, s. 9-10.; İpşirli, "Naîmâ", 316; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 594-595.

¹⁴ 1716 tarihinde Avusturya seferine çıkan Ali Paşa'nın, harpler neticesinde şehid olmasından dolayı kendisine Şehid Ali Paşa'da denilmektedir. Bkz. Abdulkadir Özcan, "Şehid Ali Paşa", *DİA*, C. XXXVIII, 2010, s. 433-434.

¹⁵ Baysun, "Naîmâ", s. 45.

söylediğinden bahis ile onu sadrazamın gözünden düşürüp, Mart 1715'te alt memuriyetlerden olan silahdar kâtipliğine nakledilmesine sebep olmuştur.¹⁶ Ancak Mayıs 1715'te Damad Ali Paşa'nın emriyle üçüncü kez Anadolu muhasebeciliğine atanmıştır. Bu sıralarda Mora seferinde bulunan Sadrazam Damad Ali Paşa'nın Mora'da birçok yeri fethetmesi¹⁷ üzerine, Ekim 1715'te "Mora seraskeri Mustafa Paşa'nın yanında defter emaneti vekâletiyle" görevlendirilmiştir.¹⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, Mora'da bu görevde iken 1716¹⁹ tarihinde Balyabadra'da²⁰ vefat etmiş ve câmi haziresine defnedilmiştir.²¹

2. Târih-i Na'îmâ Adlı Eseri

Naîmâ Mustafa Efendi'nin, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfîkayn)*²² olarak adlandırdığı tarihi bugün kısaca *Târih-i Na'îmâ* olarak bilinmektedir. Naîmâ Mustafa Efendi bahsi geçen eserini, "Şarihülmenarzade lakabı ile tanınan müderris Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı tarihi esas tutarak, birçok yerlerini aynen naklederek ve başka eserlerden ilaveler yaparak hazırlamıştır. Naîmâ Mustafa Efendi'nin dediğine bakılırsa: *Ahmed Efendi, Sultan Ahmed devrinden, Köprülü Mehmed Paşa'ya kadar olan olayları mufassal olarak yazmış daha önceki dönemleri ise Hasan Beyzade tarihinden almıştır*". Bu müelliflerin yanında; Kâtip Çelebi, Peçuyulu İbrahim, Vecihi, Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi ve Tevkii Abdi Paşa adlı müellifler, Naîmâ Mustafa Efendi'nin tarihini kaleme alırken eserlerinden en çok faydalandığı diğer müellifler olmuştur.²³ Eserinin mukaddime kısmını ise İbn Haldûn, Âlî Mustafa Efendi ve Kâtip Çelebi adlı müelliflerin eserlerinden faydalanarak hazırlamıştır. Eser kronolojik olarak 1574-1655 yılları arasındaki olayları kapsamakla beraber mukaddime kısmına Karlofça Antlaşması ile ilgili bilgiler de ekleyip, eseri yazmasını isteyen Amcazâde Hüseyin Paşa'ya 1702'de sunmuştur. 1703'te Damad Hasan Paşa²⁴ sadrazam olunca Naîmâ Mustafa Efendi'den tarihini devam ettirmesini istemiştir. Bunun üzerine Naîmâ Mustafa Efendi eserine beş yıllık bir tarihi süreci de ilave ederek 1574-1592 ve 1592-1660 şeklinde eserini iki cilt olarak yeniden düzenlemiştir. Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın çabalarıyla 1733/1734'te de İbrahim Müteferrika matbaasında iki cilt

¹⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV, s. 595-596.

¹⁷ Özcan, "Şehid Ali Paşa", s. 433.

¹⁸ İpşirli, "Naîmâ", s. 316.

¹⁹ Ahmet Refik'e göre 1712 tarihinde Balyabadra'da vefat etmiştir. Bkz. Ahmet Refik, *Naimâ*, s. 11-12.

²⁰ Balyabadra günümüzde Patras şehri olarak bilinir ve Atina, Selanik ve Pire'den sonra Yunanistan'ın dördüncü büyük şehridir. Bkz. Machiel Kiel, "Balyabadra", *DİA*, C. V, 1992, s. 43.

²¹ Baysun, "Naîmâ", s. 45-46; Ayrıca "Naîmâ'nın, kafesî destarlı mezar taşında baş muhasebe mansıbından azledilmiş, Mora mübâyaacısı iken öldüğü kaydının bulunduğu söylenir." İpşirli, "Naîmâ", s. 316.

²² Naîmâ Mustafa Efendi, eserini Amcazâde Hüseyin Paşa'ya sunduğu için eserine: "Hüseyin'in Bahçesi'nden Doğu ve Batı Haberlerinin Hulasalarının Toplanması" adını vermiştir. Bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, (2.Baskı), Haz. Mehmet İpşirli, TTK, C. I, Ankara 2014, s. XVI.

²³ Baysun, "Naîmâ", s. 46-47.; Yakup Şahiner, "Mustafa Naîmâ Efendi'nin Hayatı, Tarihçiliği ve Eseri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme", *Anasay Dergisi*, S.1, Erzurum 2017, s. 93-94.

²⁴ M. Münir Aktepe, "Damad Hasan Paşa", *DİA*, C. XVI, 1997, s. 336.

olmak üzere 500 adet²⁵ basılmıştır.²⁶ Bu yönüyle de müteferrika matbaasında basılan ilk Osmanlı Tarihi olmuştur. ²⁷ Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de *Târih-i Na'îmâ*'ya ilgi büyük olmuş ve Ahmet Refik, Ali Canip, Simirnof, Lewis V. Thomas, Zeki Arslantürk ve Zuhuri Danışman gibi pek çok yerli ve yabancı araştırmacı tarafından esere dayalı neşir veya çeviri çalışmaları yapılmıştır.²⁸ Fakat *Târih-i Na'îmâ*'nın bilimsel olarak sıhhatli bir transkripsiyonu ise Mehmet İpşirli tarafından 2007 yılında yayınlanmıştır.

Târih-i Na'îmâ'ya Göre Osmanlı Sadrazamları: 1607-1629

1. Kuyucu Murad Paşa

Koca²⁹ lakabıyla da anılan Kuyucu³⁰ Murad Paşa'nın doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte olup 1520-1530 yılları arasında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Doğum tarihi yanında kökeni de tam tespit edilememiştir. Fakat kaynaklarda Sırp, Boşnak veya Hırvat³¹ olduğu yönünde bilgiler mevcuttur. Rağbet edilen görüş ise Hırvat asıllı olduğu yönündedir.³² Devşirme usulüyle saraya girmiş olan Murad Paşa, 1560-1565 yılları arasında Yemen Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın kethüdalığını yapmıştır. Mahmud Paşa daha sonra Mısır valisi olunca onun mirivalik ve emir-i haclık vazifelerini de yürütmüştür. Mahmud Paşa'nın kızıyla da evlenen Murad Paşa, 1575'te Yemen Beylerbeyi olmuştur. 1580 yılına kadar Yemen Beylerbeyi³³ olarak birçok hayır eseri meydana getirmiştir. Fakat Yemen'de görevi başında iken adı yolsuzluklara karışınca 1580 yılında azledilmiş ve daha sonra İstanbul'a gelmiştir.³⁴ İstanbul'da Yemen'deki yolsuzlukla alakalı hakkında soruşturma açılmış bu sıralarda kendisine Karaman Beylerbeyliği de verilmiştir. Fakat Ocak 1583 yılında (muhtemelen Yemen'deki yolsuzluk olayıyla ilgili) Yedikule'de hapsedilmesine karar verilmiş ve Karaman Beylerbeyliği görevi de iptal olmuştur. Bir ay gibi bir süre hapiste kalan Murad Paşa, Şubat ayının başlarında serbest bırakılmış 21 Şubat 1583'te de İran seferinde bulunan Ferhad Paşa'ya

²⁵ Ahmet Refik, *Naimâ*, s. 16.

²⁶ İpşirli, "Naîmâ", s. 316-317.

²⁷ Üzüncarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV, s. 597.

²⁸ İpşirli, "Naîmâ", s. 317.; Kasım Polat, "Naîmâ'ya Göre Devlet Adamları Arasında Muhalefet", *Tarih Okulu*, S. XIII, 2012, s.93-94.

²⁹ Yaşlılığından dolayı "Koca" lakabıyla da anıldığına dair bkz. Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)*, (1.Baskı), TTK, C.III-IV, Ankara 2011, s. 1782.

³⁰ Murad Paşa'ya "Kuyucu" denilmesi hakkında başlıca iki rivayet vardır. İlki: Asileri katlettikten sonra kuyuya doldurtması dolayısıyla bkz. Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, C. II, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yay., (3.Baskı), Ankara 1999, s. 338.; Murad Paşa'ya "Kuyucu" denilmesinin ikincisi sebebi ise: 1585 Tebriz seferinde atıyla birlikte kuyuya düşüp İranlılara esir düşmesi dolayısıyladır. Bkz. Ömer İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", *DİA*, Ankara 2002, C. XXVI, s. 508.

³¹ Osmân-zâde Tâ'ib Efendi'nin "Hadîkatü'l Vüzerâ" adlı eserinde *Hırvatîyyü'l asl* olduğu belirtilmiştir. Bkz. *Osmanlı Sadrazamları (Hadîkatül'l Vüzerâ ve Zeylleri)*, (1.Baskı), Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yay., İstanbul 2013, s. 89.

³² Doğum tarihi ve kökeni hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdulkasim Gül, *Calâlkıran Kuyucu Murad Paşa*, (1.Baskı), Klasik Yay., İstanbul 2018, s. 17-19.

³³ Osmân-zâde Tâ'ib Efendi'ye göre bu görevi iki yıl yürütmüştür. Bkz. *Osmanlı Sadrazamları*, s. 89.

³⁴ İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", s. 507.

katılması istenmiştir. Ferhad Paşa ile İran seferi için İstanbul'dan ayrılan Murad Paşa'ya 25 Haziran 1583'te Dulkadir Beylerbeyliği verilmiştir. 1584'te Dulkadir Beylerbeyliği'nden alınarak Halep Beylerbeyliğine atanmıştır. Yaklaşık bir ay bu görevde bulunan Murad Paşa ikinci kez Karaman Beylerbeyliğine atanmıştır.³⁵ 1585 yılında Karaman Beylerbeyi iken İran seferine katılmış ve bu sefer esnasında atının ayağının sürçmesi sonucu bir çukura düşerek İranlılara esir düşmüştür. Esareten kurtulduktan sonra Kıbrıs Beylerbeyliğine tayin edilmiştir.³⁶

1594 yılında Şam, 1595 yılında Diyarbakır Beylerbeyliğine atanmıştır. Diyarbakır Beylerbeyi olarak bu sıralarda devam eden Avusturya savaşlarına katılmış ve Haçova Meydan Savaşı'nda büyük yararlılık göstermiştir. 1599 yılında Avusturya İmparatorluğu temsilcileriyle barış görüşmeleri yapan Osmanlı heyetinde görev almıştır.³⁷ 1601 yılında vezirliğe yükseltilen Murad Paşa, bu dönemde Belgrad muhafızı olarak Habsburglarla yapılan mücadelelerde gösterdiği başarıdan dolayı 22 Şubat 1603 yılında Rumeli Beylerbeyliğine atanmıştır.³⁸ Sultan I. Ahmed'in cülûsunun ardından 1605 yılında dördüncü vezirliğe getirilmiştir. Bir süre sonra Avusturya cephesinde daha önceki başarıları bilindiğinden Macaristan serdarlığına tayin edilmiştir. Bu yıllarda Avusturya İmparatorluğu ile barış sağlanması için çeşitli girişimlerde de bulunmuştur. Onun başkanlığındaki heyet tarafından yürütülen müzakereler neticesinde Osmanlı Devleti ve Avusturya İmparatorluğu arasında 20 Ekim-11 Kasım 1606 tarihleri arasında Zitvatoruk Antlaşması imzalanmıştır.³⁹

Osmanlı Devleti ve Avusturya İmparatorluğu arasında sulh yapıldıktan sonra, Belgrad'da bulunan Murad Paşa, kapıcılar kethüdasının eliyle Sadrazamlık mühr-ü şerifini alıp Belgrad'dan ayrılarak 1607 yılında İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'a ulaştığında doğu memleketleri ve Anadolu'da zuhur eden isyanları ortadan kaldırmak için orduya serdar olarak tayin edilmiştir.⁴⁰ Sefere çıkmadan önce sefer hazırlıklarını tamamlayan Murad Paşa, 15 Haziran 1607 yılında ordusunun başında Üsküdar'dan, Halep bölgesine doğru harekete geçti. Murad Paşa, Konya'ya vardığı esnada kendisine Ankara Sancağı verilen Kalenderoğlu, geçmişte Ankara halkının kendisine kötü davrandığı bahanesiyle Ankara üzerine yürüyordu. Ancak Murad Paşa'nın asıl görevi Canpolatoğlu Ali'yi ortadan kaldırmak olduğu için Kalenderoğlu'nu yakalamaya ehemmiyet vermeyip Konya'dan Halep tarafına hareket etti. Larende Beldesine varınca Muslu Çavuş adındaki asiye ele geçirmek için bir grup askerini Silifke tarafına yolladı ve kısa zamanda yakalanan asi

³⁵ Gül, *Calâlkıran Kuyucu Murad Paşa*, 32-34.

³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (7.Baskı), TTK yay., Ankara 2011, C. III/II, s. 363.

³⁷ İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", s. 507.

³⁸ Gül, *Calâlkıran Kuyucu Murad Paşa*, s. 51-53.

³⁹ İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", s. 507.

⁴⁰ Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hulâsati Ahbâri'l - Hâfikayn)*, Haz. Mehmet İpşirli, TTK Yay., Ankara 2007, C. II, s. 327.

öldürüldü.⁴¹ Bundan sonra Murad Paşa, Canpolatoğlu Ali üzerine yürüdü. 24 Eylül 1607 yılında iki taraf arasında meydana gelen savaşta Canpolatoğlu Ali yenilerek kaçtı. Daha sonra Canpolatoğlu Ali, Kalenderoğluna sığındıysa da oradan da firar ederek İzmit'e hareket etti. İzmit'te iken padişaha af yazısı gönderdi. Padişah kendisini affettiği gibi ona Temaşvar Beylerbeyliğini de verdi. Ancak çok geçmeden Canpolatoğlu Ali Paşa orada halka zulmetmeye başladı ve halktan gelen tepkiler üzerine Belgrad'daki Kadızâde Ali Paşa'ya sığındı. Fakat 1608 yılında Kalenderoğlu ve askerini ortadan kaldırıp⁴² İstanbul'a gelen Murad Paşa'nın isteğiyle Canpolatoğlu Ali Paşa idam edildi.⁴³ 1608-1609'da Kuyucu Murad Paşa, Maraş Eyaletine bağlı Göksun yaylasında bulunan Kalenderoğlu Piri, Kara Sait ve Ağaçtan Piri adlı Celâli reislerinin yönetimindeki 30.000'den fazla asi üzerine ordu gönderip onları dağıtmıştı. Daha sonra Erzurum'a bağlı İhşamat sahrasında bulunan ve 40.000 kişilik asilere önderlik eden Tavail Ahmed üzerine yürüdü. İhşamat sahrasında yapılan savaşta binlerce asi Celâli katledilirken Tavail yanındaki bir kısım adamları ile İran'a kaçtı.⁴⁴

Anadolu'daki isyanlara büyük bir oranda son veren Murad Paşa, İstanbul'da iken padişahın övgü ve hediyelerine mazhar olup İran seferi için hazırlık görmeye başladı.⁴⁵ Sefer tedarik ve mühimmatını tamamlayan Murad Paşa, 20 Nisan 1610 günü Üsküdar'a geçti. Oradan da aceleyle İran sınırlarına doğru hareket etti. Mevsim kış olmasına rağmen hareketine devam eden Murad Paşa, Tebriz'e ulaştı ve birçok yeri tahrip etti. Ancak hem mevsimin kış olması hem de Şah Abbas'ın Osmanlı ordusunun karşısına çıkmamasından dolayı Murad Paşa Diyarbakir'e döndü.⁴⁶ Murad Paşa buradayken Şah Abbas⁴⁷ elçi gönderip her sene iki yüz ipek göndermeyi taahhüt edip sulh teklifinde bulundu. Sadrazam ise sulh teklifine oyalama ile cevap verip, harp hazırlığı yaparken 8 Ağustos 1611'de vefat etti.⁴⁸ Diyarbakir'deki na'şı İstanbul'a getirilerek kendisine ait külliyeinin⁴⁹ yanına defnedilmiştir.⁵⁰ Naîmâ'ya göre: Doksan yaşındaki⁵¹ pir-i fani Murad Paşa; tedbiri, iş bilirliği ve yiğitliği geçmiş destanlara efsane olmuştu ve Murad Paşa'daki bu özellikler velinimetini padişah uğruna ve Allah rızası için güç sarf etmesinin bir neticesiydi.⁵²

⁴¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 331-334.

⁴² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 343-349, 355.

⁴³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 335-340.

⁴⁴ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 336-338.

⁴⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 367.

⁴⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 382.

⁴⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 386.

⁴⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 385-386.; Peçevî İbrahim Efendi'ye göre ise Kuyucu Murad Paşa H. 1021 ilkbaharında/ M. 1612'de vefat etmiştir. Bkz. Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 340.

⁴⁹ Bugün Eminönü, Vezneciler caddesi üzerinde bulunan Kuyucu Murad Paşa Külliyesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Kuyucu Murad Paşa Külliyesi", *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 509-510.

⁵⁰ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 91.

⁵¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 348.

⁵² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 351.

1.2. Nasuh Paşa

Doğum tarihi tam tespit edilemeyen Nasuh Paşa'nın, Gümülcine'de yaşayan Dramalı bir Rum papazının oğlu olarak dünyaya geldiği rivayet edilmiştir. Bazı kaynaklarda Rum değil de Arnavut olduğu belirtilmiştir⁵³. Henüz küçük yaşta Rum İstanbul'a getirilip hadım ağalarından birine satılmış ve teberdarlar⁵⁴ zümresine dâhil olmuştur. Daha sonra Musâhib Mehmed Ağa'nın hizmetine girmesiyle çavuşlukla oradan dışarı çıkmıştır⁵⁵. Çavuşluktan sonra müteferrikalığı terfi etmiş ve Valide Sultan haslarını idare etmek üzere uzun bir süre Zile Voyvodalığı görevinde de bulunmuştur. 21 Eylül 1598'de kapıcılar kethüdâlığına getirilmiştir. Kapıcılar kethüdâlığından sonra küçük mîr-âhûr⁵⁶ olmuştur. Yemişçi Hasan Paşa'ya hem sadaret mührünü hem de Ayşe Sultan ile nikanlandığı haberini ulaştırınca yeni sadrazam tarafından kapıcıbaşılığa getirilmiştir.⁵⁷ 1603 yılında Halep Beylerbeyliğine⁵⁸, 1604'te Sivas Beylerbeyliğine tayin edilen Nasuh Paşa, daha sonra Anadolu serdarlığı ve muhafızlığı ile görevlendirilmiştir. Anadolu serdarı ve muhafızı olarak Bolvadin civarında bulunan Celâlilerden Tavil Halil üzerine yürümüş olsa da Tavil Halil karşısında yenilgiye uğramış ve 1605'te Kütahya'ya çekilmiştir. Tavil Halil karşısındaki başarısızlığını vezirlerin yetersizliğine bağlayan Nasuh Paşa padişahı bizzat sefere çıkmaya ikna etmiştir. Kendisine ise Bağdat Beylerbeyliği verilerek⁵⁹ Bağdat civarında isyan etmiş olan Celâlilerden Tavil Ahmed'i ortadan kaldırılmakla görevlendirilmiştir. Fakat Tavil Halil'de olduğu gibi diğer Celâli başlarından olan Tavil Ahmed'e de mağlup olmuş ve 1606 yılında Diyarbekir'e çekilmiştir.⁶⁰

Bağdat Beylerbeyliği sırasında Celâlilerle mücadelede başarısız olan Nasuh Paşa, Diyarbekir Beylerbeyliğine atanmış ve bu görevini iki yıl sürdürmüştür. Naîmâ Tarihi'nde bu yıllar hakkında önemli bir rivayet vardır: "Murad Paşa'nın İran seferine katılan Diyarbekir Beylerbeyi Nasuh Paşa, Sultan I. Ahmed'e bir mektup göndererek: "*Murad Paşa azledilip, sadrazamlık mührü kendisine verilirse kırk bin nakit altın ve askere yetecek kadar zahireyi kendi malından karşılayacağını vaat ediyordu.*"⁶¹ Fakat rivayet belgelerle desteklenmemektedir.⁶² Çünkü bu belgenin aslının Murad Paşa'nın eline geçmiş olması muhtemeldir. Sâfi Mustafa, "Kuyucu Murad Paşa'nın, Nasuh Paşa'yı kendisine rakip gördüğü için bu bölgeden

⁵³ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, III, s. 1782.

⁵⁴ Osmanlı'da baltalı askerlerden oluşan askeri birlik. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 297.

⁵⁵ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 91.

⁵⁶ Padişah ahırlarını yönetmekle görevli kişiler. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1115

⁵⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 412.; Ömer İşbilir, "Nasuh Paşa", *DİA*, İstanbul 2006, C. XXXII, s. 426.

⁵⁸ Osmân-zâde Tâ'ib Efendi'ye göre: H. 1008 – M. 1599/1600 yılında Halep Beylerbeyliğine atanmıştır. Bkz. *Osmanlı Sadrazamları*, s. 91.

⁵⁹ İşbilir, "Nasuh Paşa", s. 426-427.

⁶⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 412.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 365.

⁶¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 386.

⁶² İşbilir, "Nasuh Paşa", s. 427.

uzaklaştırıp Mısır'a tayin ettirdiğini yazar". Bu tayin münasebetiyle Nasuh Paşa'nın verdiği ziyafetten hemen sonra hastalanan Murad Paşa'nın, 5 Ağustos 1611'de⁶³ vefat etmesinin ardından veziriazamlık Nasuh Paşa'ya verildi. Sâfi Mustafa'ya göre: "Kuyucu Murad Paşa, yemek münasebetiyle bizzat Nasuh Paşa tarafından zehirlenmişti".⁶⁴ Padişah ise bu zehirlenme hadisesinin doğru olduğuna sonradan kani olmuş ve Nasuh Paşa'ya şu sözleri sarf etmiştir: "*Hay bre hâ'in! Senin için Murad Paşa lalamı zehir verip öldürdü dedikleri gerçektir hoş imdi*".⁶⁵

12 Ağustos 1611 tarihinde sadaret mührünü alan Nasuh Paşa ilk iş olarak İran Şah'ı ile sürmekte olan sulh görüşmelerine netice verip bir yıllık sulh antlaşması yaptı.⁶⁶ Yapılan antlaşmayı teyit etmek için İran elçileriyle beraber Ekim ayının başlarında İstanbul'a ulaştı.⁶⁷ İstanbul'a ulaşan Nasuh Paşa'nın, üç yaşındaki padişah kızıyla nikâhı kıyılarak padişah damadı oldu.⁶⁸ Ekim ayının 21. günü İran elçileri padişahın huzuruna çıkıp hediyelerini sundular. Daha sonra Erzurum ve Bağdad bölgesinde Sultan I. Süleyman zamanında Şah Tahmasp ile yapılan antlaşmaya göre sınırlar belirlenip vaat edilen ipeğin her sene gönderilmesi şartıyla antlaşmaya varıldı.⁶⁹ Nasuh Paşa, sadrazamlık makamında otoritesini artırmak için sadarete aday güçlü rakiplerini de ortadan kaldırmaya başladı. Öyle ki Edirne halkının kendisinden muzdarip olduğunu padişaha bildirerek Defterdar Ekmekçizade'nin defterdarlıktan azledilmesine ve önce Karaman ve daha sonra da Halep Beylerbeyliğine atanmasına sebep oldu.⁷⁰

Nasuh Paşa işlediği bazı cürümlerle Sultan I. Ahmed'in gözünden düşmeye de başladı şöyle ki: Kazaklar, Sinop'a saldırıp şehri yağma ettiler ve durumdan haberdar olan Tuna ve Karadeniz sahilleri muhafızı Şakşaki İbrahim, Kazakların üzerine yürüyüp onlarla harp etti. Birçok yağmacı katledilip ve yağmaladıkları mallar geri alınsa da birçoğu kurtulup kaçmayı başardı. Kazakların hücumundan kaçan halktan bazı kimseler padişaha durumu arz ettiler. Padişah durumun doğru olup olmadığını Nasuh Paşa'ya sorunca Nasuh Paşa durumu yalanladı. Padişah durumu iyice araştırıp Şeyhülislâm'a danıştı. Şeyhülislâm ve çevresindekiler olanları açık bir şekilde beyan ederek paşanın yalanını ortaya çıkardılar. Bu durum padişahın gazaba gelmesine sebep oldu.⁷¹ Naîmâ Tarihi'nde bu hususta en dikkat çeken rivayet ise; Nasuh Paşa, padişahla beraber avda iken Kırım Girayı Mehmed'i padişahant habersiz ava davet etmişti. Davet üzerine Mehmed Giray avın yapıldığı bölgeye ulaşıp padişahın ava saldırdığı kartalı aldirtmişti. Durumdan haberi olmayan padişah ava saldırdığı kartalını buldurtmak için etrafa adamlar salmış ve avını aldirtanın

⁶³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 386.

⁶⁴ İşbilir, "Nasuh Paşa", s. 427.

⁶⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 417.

⁶⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 387.

⁶⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 390.

⁶⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 412.

⁶⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 391.

⁷⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 402.

⁷¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 409.

Mehmed Giray olduğu ortaya çıkmıştı. Yanındaki vezirine “bu olanların ne olduğunu ve Mehmed Giray’ın neden burada olduğunu” sorunca cevaben: “*Muradı sizi helak etmek ve Mehmed Giray’ı padişah yapmaktır*” diye cevap verdiler. Bunun üzerine padişah ferman eyledi ve Mehmed Giray’ı götürüp Yedikule’ye hapsedtiler.⁷² Yine bazı memuriyetleri sık sık değiştirmesi, peygamber soyundan olan birçok kişiyi katl ettirmesi, vilayetlerdeki adamlarının rüşvet almaları, birçok kişiyi sudan bahanelerle eziyet ve hakir görmeyle nefret ettirmesi, padişahın nasihatlerine rağmen rüşvet almaktan ve insan öldürmekten geri durmaması, padişahın gözünden düşmesine yol açmıştı. Ayrıca Müftü Efendi ve Dârüssaâde Ağası Mustafa Ağa ve padişahın huzurunda söz söyleme ehliyeti olanlar Nasuh Paşa’nın hilelerinden çekindikleri için padişaha onu şikâyet edip edepsizliklerini ve kabahatlerini bildirerek padişahı ondan nefret ettirmeyi başarıp katledilmesine zemin hazırlamışlardı.⁷³ 1614’te Sinop kalesinin Kazaklar tarafından yakıldığı haberini padişahın gizlediği ortaya çıkınca Nasuh Paşa’ya katl yolu görüldü.⁷⁴

Neticede durumunun kötüye gittiğini fark eden Nasuh Paşa hastalık bahanesiyle evine kapanıp⁷⁵ padişaha kendisindeki sadaret mührünü alması yolunda sözler sarf ediyordu.⁷⁶ Lakin artık çok geçti çünkü yeniçeri taifesi 14 Ekim 1614 Cuma günü vezirin sarayının etrafını sarmıştı ve ayrıca Bostancıbaşı Hüseyin Ağa yüze yakın bostancı ile gönderilmişti. Nasuh Paşa, sarayda تنها bir yerde otururken 17 Ekim 1614⁷⁷ günü varıp onu boğdular ve mührü padişaha getirdiler. Padişah’ta sadaret mührünü Damad Mehmed Paşa’ya verdi.⁷⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, Nasuh Paşa’yı yiğitliğinden, çok çalışmasından ve zekâsından dolayı övdüğü gibi⁷⁹ “*Hâsıl-ı kelam Nasuh Paşa’nın ölümü ile âlem taze hayat buldu*”⁸⁰ şeklindeki ifadesi ile de vefatını hayra yormuştur.⁸¹ Nasuh Paşa’nın kabri ise bir rivayete göre Ok Meydanı’nda diğer rivayete göre de Şahkulu mezarlığındadır.⁸²

1.3. Damad Mehmed Paşa

Babası İstanbul Karagümrük’te öküz nalbantlığı yapan Ali’dir. İsmi vakfiyesine bu şekilde kaydedilmesine rağmen Osmanlı tarihlerinde babasının adı Kara Hasan olarakta geçmektedir. Bu yüzden "Kara" veya "Öküz" Mehmed Paşa

⁷² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 416.

⁷³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 414-415.

⁷⁴ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 342-343.

⁷⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 415.

⁷⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 417.

⁷⁷ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, III, s. 1783.

⁷⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 415-417.

⁷⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 413.

⁸⁰ Nasuh Paşa’nın vefatını Osmân-zâde Tâ’ib Efendi ise şu ifade ile dile getirmiştir: “*Âlemin güldü yüzi katl-i Nasûh’ı bilecek*”. Bkz. *Osmanlı Sadrazamları*, s. 92.

⁸¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 417.

⁸² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 367.

olarakta anılmaktadır.⁸³ Türk asıllı⁸⁴ bir aileden gelmesine rağmen bir yolunu bulup 1567'de Enderun'a girmiş ve orada iyi eğitim görerek silahdarlığa terfi etmiştir. Nisan 1607'de vezirlikle Mısır Beylerbeyi olmuştur.⁸⁵ Dört buçuk yıl boyunca Mısır Beylerbeyi olarak Mısır'da yürüttüğü başarılı politika ve hizmetler dolayısı ile ikinci Mısır fatihi⁸⁶ olarak adlandırılmıştır. Mısır'daki hizmetleri ile padişahın takdirini alan Mehmed Paşa, 1611 yılında İstanbul'a çağırılmış ve Sultan I. Ahmed'in kızı Gevherhan Sultan'a namzetliği duyurulmuştur. İstanbul'a doğru hareket halindeyken Ekim 1611'de Kayserili Halil Paşa'nın yerine kaptan-ı derya olduğu kendisine bildirilmiştir. İstanbul'a girişinde törenle karşılanan Mehmed Paşa'ya görkemli bir nikâh merasimi de yapılmıştır. Bu vesileyle Osmanlı hanedanına damad olmuş ve padişahın Edirne'ye gidişinin akabinde 5 ay gibi bir süre İstanbul muhafızlığında bulunmuştur. Sultan I. Ahmed'in İstanbul'a dönmesinden sonra Malta ve Floransa gemilerinin sahillere tecavüzü ve saldırılarını önlemek için sefere çıkmış ve Sayda, Trablusşam, Kıbrıs ve Beyrut civarlarında Osmanlı sahillerinin güvenliğini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde isyan edip Şam Beylerbeyliği ile irtibatı kesen Ma'noğlu Fahreddin ile temas kurmuş ve onun itaatini temin etmiştir.⁸⁷ İki defa çıktığı Akdeniz seferlerinin ilki yukarıda bahsedildiği üzere başarıyla tamamlamış ancak 1613 yılındaki ikinci kaptan-ı deryalığı sırasında ise tertibat almadan; Mısır'dan Sakız Adasına gönderdiği barut, şeker ve zahire yüklü Osmanlı gemilerinin, yolda İspanya gemileri tarafından tahrip edilmesine sebep olmuş ve bundan dolayı azledilmiştir.⁸⁸

Nasuh Paşa'nın katlinden sonra Ekim 1614'te sadrazam olan Damad Mehmed Paşa 1615'te İran seferine serdar tayin edilmiştir. Üsküdar'dan yola çıkan ordu Halep'e vardı. Mevsimin kış olmasından dolayı sefer bir süreliğine ertelendi ve Halep'te kışlamak zorunda kaldı.⁸⁹ 18 Nisan 1616 baharında ordu harekete geçti. Ancak Tekeli bölgesinde kırk dört gün süren şiddetli savaşta top ve barutun bitmesinden ve kışın gelmesinden dolayı Osmanlı ordusu geri çekilme durumunda kaldı ve Nasuh Paşa döneminde yapılan anlaşmaya göre verilecek ipeğin yarısının verilmesi üzere iki taraf arasında sulh gerçekleşti.⁹⁰ Mehmed Paşa'nın büyük miktarda hazine ve büyük bir ordu ile Revan seferinde başarısız olduğu haberi İstanbul'a ulaşınca, Mehmed Paşa'nın kötü tedbir ve hizmetinde kusurlu olduğuna padişah kani olup, Sadrazam Mehmed Paşa'yı azletti ve yerine Halil Paşa'yı

⁸³ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 92.; Mahmut Ak, "Damad Mehmed Paşa", *DİA*, Ankara 2003, C. XXVIII, s. 504.

⁸⁴ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, III, s. 1783.

⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 367.

⁸⁶ Mısır Beylerbeyi iken Mısır'da meydana gelen bazı isyan hareketlerini sert bir şekilde bastırıldığı için Mısır'da "Kolkıran" lakabı ile de şöhret bulmuştur. Bkz. *Osmanlı Sadrazamları*, s. 92-93.

⁸⁷ Ak, "Damad Mehmed Paşa", s. 504.

⁸⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 369.; Mahmut Ak'a göre ise Mehmed Paşa'nın kaptan-ı deryalıktan azli; Osmanlı donanmasının bir kısmının Sisam yakınlarında, Floransa gemilerine mağlup olmasından kaynaklanmıştır. Bkz. Ak, "Damad Mehmed Paşa", s. 504.

⁸⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 420-421.

⁹⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 425-426.

sadrazam atadı.⁹¹ Ancak Halil Paşa, İran seferindeyken 28 Mart 1618'de Sultan II. Osman tahta çıkmıştı.⁹² Halil Paşa'nın hem bu seferde ki başarısızlığı hem de Sultan II. Osman Han'ın tahtta çıkışında kusurlu davranmasından ötürü hazine telefine sebep olmuş ve bundan dolayı Halil Paşa azledilerek yerine 1619'da sadrazam kaymakamı Damad Mehmed Paşa ikinci defa sadrazamlığa getirildi.⁹³

İkinci kez sadaret makamına gelen Damad Mehmed Paşa, Halil Paşa gibi sadrazamlıkta uzun bir süre kalamadı. Hatta ikinci sadareti ilkinden yaklaşık bir buçuk yıl daha az oldu. İkinci sadrazamlığının kısa sürmesinde Kaptan-ı Derya Güzelce Ali Paşa'nın deniz savaşlarında aldığı ganimetten padişaha bol miktarda hediye vermesi ve birçok şeyi taahhüt etmesi önemli rol oynamıştı. Zira Güzelce Ali Paşa sadrazam olduğu takdirde yapacağı hizmetlerin daha da fazla olacağına da padişahi ikna etmişti. Bunun üzerine padişah 23 Aralık 1619 günü Damad Mehmed Paşa'dan mührü alarak Güzelce Ali Paşa'ya verdi. Ayrıca Mustafa Naîmâ Efendi'nin naklettiği bir rivayete göre: "Güzelce Ali Paşa, Mehmed Paşa'dan sadrazamlığı almakla kalmamış üstüne; günde beş defa kapıcılar kethüdası gönderip tehdit ile cümle malını mülkünü de elinden almıştı. Bu da yetmezmiş gibi onu Halep eyaleti ile Arap diyarına yolladı. Mehmed Paşa bu tür kahr ve zillete tahammül edemeyerek hastalandı. Çok geçmeden de vefat edip, Halep'te sur dışında bulunan Şeyh Ebubekir Tekkesi denilen yerde hazırladığı mezarına gömüldü.⁹⁴ Mevlevi tarikatına mensup olan Damad Mehmed Paşa'nın başta doğum yeri olan Karagümrük olmak üzere Ulukışla'da, Sakız Adası'nda ve diğer bazı yerlerde camii, çeşme, mektep, köprü, gibi çok sayı da hayratı vardır.⁹⁵

1.4. Kayserili Halil Paşa

1570'te Kayseri'nin Zeytun⁹⁶ veya Rusvan⁹⁷ karyesinde doğmuş olmalıdır. Ermeni asıllı⁹⁸ olup devşirme usulüyle ocağa alınmış ve ilk eğitimini; Acemi Oğlanları Mektebi'nde ve Enderun'da tamamlamıştır. 1606'da sancak beyi rütbesiyle çakırcıbaşı⁹⁹ olmuştur. 1607'de yeniçeri ağası olarak Kuyucu Murad Paşa'nın Celâlilere karşı giriştiği sefere katılmıştır.¹⁰⁰ 1609'da deniz tecrübesi olmamasına rağmen kaptan-ı deryalığa tayin edilmiştir. Bu ilk kaptan-ı deryalığı esnasında Malta Şövalyelerine ait; Akdeniz'de dehşet saçan, Avrupalıların *kırmızı kalyon*, Türklerin

⁹¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 427.; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 343-344.

⁹² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 441.

⁹³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 448.

⁹⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 450.; *Osmanlı Sadrazamları*, s. 93.

⁹⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 370.

⁹⁶ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 93.; Zeytun adlı karyenin bugün ki adı ise Süleymanlı olup Kahramanmaraş'ın Onikişubat ilçesine bağlı bir mahalledir.

⁹⁷ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1844.

⁹⁸ Suat Alay, *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi ve Devşirme Sadrazamları*, Aktif Yay., Erzurum 2006, s. 127.

⁹⁹ Kuş avında çakır (doğan) kuşunu tutan görevlilerin reisi. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 393.

¹⁰⁰ A.H. De Groot, "Kayserili Halil Paşa", *DİA*, İstanbul 1997, C. XXV, s. 324.

ise *Karacehennem* dedikleri devasa kalyonu beraberindeki dört, beş kalyon ile beraber mağlup ederek 500 esir, 2000 tüfek ve 160 top ele geçirmiştir. Bu hizmetine karşılık vezirlik payesi verilen Halil Paşa, 1610 ve 1611 tarihlerinde de başarılı deniz seferleri yapmış ve üç yıllık kaptan-ı deryalığında büyük-küçük 50'den fazla düşman gemisi ele geçirmiştir.¹⁰¹ 1611'de kaptan-ı deryalıktan azledilmiş 1613'te ikinci kez kaptan-ı derya yapılmıştır. İkinci kaptan-ı deryalığı sırasında ilk iş olarak Tersane-i Amire'deki gemilerin bakım ve onarımına girişmiştir. Mayıs 1614'te ise Malta'ya bir deniz seferi başlatmıştır. Sefer dönüşü Trablusgarp ve Mayna bölgesindeki isyanları bastırmıştır. 1616'da Sultan I. Ahmed'in desteğiyle donanmanın teçhizine yeniden başlamıştır. Bu dönemde Cezayir ve Tunus'ta Osmanlı idaresinin yeniden kurulup gelişmesinde büyük emekleri olmuştur. Ayrıca Kuzey Afrika bölgesinde cirit atan İngiliz ve Felemenk korsanlarını da bölgeden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Karadeniz'de ise Kazak baskınlarını önlemeye çalışmıştır.¹⁰² Halil Paşa'nın bu başarıları ve çabaları, İran seferinde başarısız olan Damad Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam olmasını sağlamıştır.¹⁰³

Naîmâ Tarihi'nde; Erdebil üzerine sefere çıkan son sadrazam¹⁰⁴ diye bahsedilen Halil Paşa, bu seferde istenilen başarıyı elde edemedi ve Şah'ın İki yüz yük ipek ve yüz yük hediye göndermesi şartıyla İranlılar ile daha önce ki sadrazamların yaptığı gibi sulh antlaşması yapılmasını sağladı.¹⁰⁵ Halil Paşa, İran seferindeyken 28 Mart 1618'de Sultan II. Osman tahta çıkmıştı.¹⁰⁶ Halil Paşa hem bu seferdeki başarısızlığı hem de Sultan II. Osman Han'ın tahtta çıkışındaki kötü tedbirinden dolayı hazine telefine sebep olmuştu. Bu yüzden Halil Paşa azledilerek kendisine Sivas Beylerbeyliği verilmiş ve İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Sivas Beylerbeyi iken 18 Ocak 1619 yılında İran ile yapılan savaşta Kırım Hanı'nın, İranlılar karşısında bozguna uğramasında kusurları bulunduğu gerekçesiyle de vezirlikten azledildi. Daha sonra kendisine Şam Beylerbeyliği verildiyse de, Üsküdar'da Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdai zaviyesine girdi ve; “*Şeyh'in fukarasından bir pirim memuriyet istemem*” diyerek görevi reddetti. Mahmud Efendi'nin şefaatiyle kendisine taarruz olunmadı.¹⁰⁷ Mahmud Efendi'nin şefaatiyle katledilmeyen Halil Paşa daha sonra üçüncü kez kaptan-ı derya yapıldı ve bu görevi sırasında Manfredonya¹⁰⁸ zaferini kazandı.¹⁰⁹ 24 Temmuz 1621 tarihinde ise donanması ile Karadeniz'e açılan Halil Paşa, Kazak gemilerine karşı başarılı muharebelerde bulundu.¹¹⁰ 23 Aralık 1622'de Halil Paşa'nın, Sultan II. Osman'ın

¹⁰¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, III, s. 371.

¹⁰² De Groot, “Kayserili Halil Paşa”, s. 324.

¹⁰³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 427.

¹⁰⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 436.

¹⁰⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 442-446.

¹⁰⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 441.

¹⁰⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 448.

¹⁰⁸ Adriyatik denizinde stratejik bir liman şehri.

¹⁰⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 457

¹¹⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 463

intikamcısı olarak ortaya çıkan Abaza Paşa'yı desteklediğine dair şayialar ortaya çıktı.¹¹¹ Hatta Halil Paşa'nın Abaza Paşa'ya gönderdiği uydurma mektuplar ele geçirildi ve Halil Paşa hapsedildi.¹¹² Ancak bu mektupların uydurma olduğu ortaya çıkınca Sultan IV. Murad tarafından azat edildi.¹¹³

Halil Paşa, 1 Aralık 1626 günü Sultan IV. Murad'ın meşverete çağırdığı ileri gelenlerin büyük çoğunluğunun oyuyla sadrazam seçildi ve sadaret mührü Hafız Ahmed Paşa'dan alınarak Halil Paşa'ya verildi. İkinci sadareti sırasında Halil Paşa'nın ilk görevi ise İran seferine çıkmak oldu. Konya'ya varınca kendisine mührü şerif verildi.¹¹⁴ Ancak bu sıralarda Erzurum'da isyan etmiş olan Abaza Paşa faaliyet yürütmekteydi. Halil Paşa onu mektuplaşma ile vazgeçirmeye çalıştıysa da başarılı olamadı¹¹⁵ ve Eylül 1627'de Abaza Paşa ve kuvvetlerini Erzurum'da iki ay kadar muhasara etti. Kış mevsiminin gelmesiyle istenilen sonucu alamadı ve ordusuyla Tokat'a çekilmek zorunda kaldı.¹¹⁶ Halil Paşa'nın Abaza Paşa üstüne yaptığı seferden bir netice alamadığı haberi Sultan IV. Murad'ın gazaplanmasına sebep oldu ve sadrazamın değiştirilmesi hususunda meşveret ilan etti. Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin talebiyle meşveret meclisinde bulunanlar oy çokluğuyla sadaret mührünün Halil Paşa'dan alınarak Hüsrev Paşa'ya verilmesini kabul etti.¹¹⁷ Azledilen Halil Paşa 21 Nisan 1628 günü defterhaneyi mühürleyip, Tokat kalesine koydu. Emir icabınca İstanbul'a geldi. Divan'da dördüncü vezir oldu. Fakat çok yaşamayıp kısa bir süre sonra vefat etti ve Üsküdar'a defnedildi.¹¹⁸

“Halil Paşa, iki defa çıktığı sadrazamlık makamında istenilen başarıyı gösteremediyse de dört defa tayin edildiği kaptan-ı deryalıkta yüz ağartmıştır. Yaşadığı anarşi devirlerinde mürşidi Mahmud Efendi'nin himayesiyle tehlikeli durumlardan kurtulmuştur. Halil Paşa'nın Fatih'te Millet Kütüphanesi civarında; camii, çeşme ve sebili vardır. Üsküdar'da türbesinin altındaki çeşme ile sebil de kendisininindir. Hüdâyi dergâhı yanındaki kapıcı tekkesini de Halil Paşa yaptırmıştır. Vasfi Efendi ise onun adına Gazânâme-i Halil Paşa ve Tarih-i Halil Paşa isimleriyle eserler kaleme almıştır.”¹¹⁹

1.5. Güzelce Ali Paşa

Tunus Beylerbeyi İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğlu olan Ali Paşa, 1581 yılında dünyaya gelmiştir. “İstanköylü”¹²⁰, “Kaptan”¹²¹ ve “Çelebi” lakabıyla da

¹¹¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 503.

¹¹² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 515.

¹¹³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 536.

¹¹⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 609-610.

¹¹⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 611-615.

¹¹⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 619-620.

¹¹⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 621-622.

¹¹⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 622.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 373.

¹²⁰ Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1845.

¹²¹ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 372.

anılan Ali Paşa'nın soyu annesi tarafından Hz. Peygambere dayanmakta olup dedesi Seyyid Kaya Paşa'dır. Babası Ahmed Paşa ise 1590'da Tunus Beylerbeyliği görevindeyken mehdilik iddiası ile ortaya çıkan Yahya b. Yahya adlı sahte mehdi ile mücadeleye girişmiş ve katledilmiştir¹²². Bu elim hadise sonucu yetim kalan Ali Paşa, babasının adamlarının da yardımı ile intikamını almıştır. Osmanlı Devleti ilk olarak onu 15 yıl görev yapacağı Dimyat Sancakbeyliğine atamıştır. Dimyat Sancakbeyliği'nden sonra iki yıl Tunus Beylerbeyi ve üç yıl da Mora Sancakbeyi olarak hizmette bulunmuştur. Bir süre Kıbrıs'ta da görev yapan Ali Paşa, ardından, vezirlik payesiyle ikinci kez Tunus Beylerbeyi olmuştur. 17 Ocak 1617 tarihinde ise kaptan-ı derya olarak atanmıştır. Sultan I. Mustafa tahta çıktığında onu azlettiyse de 2 Ocak 1618'de ikinci kez kaptan-ı deryalığa atamıştır. Kaptan-ı deryalığı sırasında donanma ile Akdeniz'e açılıp¹²³ ele geçirdiği ganimetin büyük miktarını Sultan II. Osman'a hediye edip, daha fazla hizmetler yapacağı vaadiyle 1619'da mühr-i hümayun Damad Mehmed Paşa'dan alınarak kendisine verilmiştir. Vaadini yerine getirmek için birçok kişinin malına el koyup; Damad Mehmed Paşa ve Dârüssaâde Ağası Mustafa Ağa gibi birçok ileri gelenin malını müsadere etmiş ve onları İstanbul dışında başka eyaletlere sürmüştür.¹²⁴ Buna benzer yöntemlerle rakiplerini tasfiye eden Ali Paşa çok geçmeden padişahı da gazaya teşvik ederek padişahın Leh (Hotin) üzerine sefer kararı almasında etkili olmuştu. Çünkü meşverette sefer kararı uygun görülmesi de padişah sefere gitmekten vazgeçmedi ve sefer mühimmatının hazırlanması için ferman çıkardı. Ferman gereğince tedarik işleriyle uğraşan Ali Paşa, eski hastalığı olan mesane hastalığının şiddetlenmesi¹²⁵ sonucu 9 Mart 1621'de vefat etti.¹²⁶ Sadareti sırasında yakalandığı hastalık sonucu vefat eden Ali Paşa'nın kabri Beşiktaş'ta bulunan Yahya Efendi Mezarlığı'ndadır. Ayrıca Ali Paşa'nın Boğaziçi'nde, Yeniköy'de ve Sakız Adası'nda camileri ve Kasımpaşa Kulaksız'da 1619 tarihli çeşmesi vardır.¹²⁷

1.6. Ohrili Hüseyin Paşa

Arnavut asıllı bir tımarlı sipahinin oğlu olan Hüseyin Paşa, Ohri'de dünyaya gelmiştir. Bostancı ocağına girerek buradan Bostancıbaşı¹²⁸ olarak çıkmıştır. Bostancıbaşılığı sırasında 17 Ekim 1614'te azledilen Sadrazam Nasuh Paşa'nın infazına memur edilmiştir.¹²⁹ 1617 yılında Revan seferinde yeniçeri ağası ve sonra Rumeli Beylerbeyi olmuştur. Vezirlikle Divan-ı Hümayun'da bulunduğu bir dönemde, 9 Mart 1621'de Güzelce Ali Paşa'nın mesane hastalığından vefat etmesi

¹²² *Osmanlı Sadrazamları*, s. 94-95.; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1845.

¹²³ İdris Bostan, "Güzelce Ali Paşa", *DİA*, İstanbul 1989, C. II, s. 424-425.

¹²⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 450.

¹²⁵ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 376.; *Osmanlı Sadrazamları*, s. 95.

¹²⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 459-460.

¹²⁷ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 95.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 374.

¹²⁸ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s. 376.

¹²⁹ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1846.

sonucu sadrazam olmuştur.¹³⁰ Sadaret mührünü alan Hüseyin Paşa, Güzelce Ali Paşa tarafından başlatılan harp hazırlıklarını devam ettirmiştir.¹³¹ Hazırlıkların tamamlanması sonucu Osmanlı ordusu harekete geçmiş ve 2 Eylül 1621 yılında Hotin'e varmıştı.¹³² Naîmâ Mustafa Efendi'nin, Beyzade Tarihi'nden aktardığı bilgiye göre: Hotin savaşı sırasında Ohrili Hüseyin Paşa kendisine rakip olarak gördüğü Karakaş Mehmed Paşa'yı öldürmek kastiyle yürüyüşe memur edip arkasından asker göndermeyerek, bile bile onu ateşin içine atmış ve şehid olmasına sebep olmuştu. Karakaş Paşa'nın şehid olmasına sebep olduğu için 17 Eylül 1621 günü sadrazamlıktan azledilerek yerine Diyarbakır Beylerbeyi Dilaver Paşa getirildi. Sadrazamlıktan azledilen Ohrili Hüseyin Paşa ikinci vezirlikle Turla suyunun öte tarafındaki askere serdar yapıldı. Bu görevi sırasında, 21 Eylül 1621 günü düşman gece baskını ile birçok Osmanlı paşasını şehid etti. Osmanlı ordusunun yetişmesi üzerine Hüseyin Paşa bölgeden kaçarak canını zor kurtardı.¹³³ Daha sonra Hüseyin Paşa bu bölgeye güçlü bir ordu ile gelerek yakıp yağma etti.¹³⁴

Sadrazam Dilaver Paşa'nın asker tarafından katledilmesinden dolayı¹³⁵ 1622'de Sultan II. Osman, Hüseyin Paşa'yı tekrar sadrazam tayin etti.¹³⁶ Ancak bu sıralarda asker Sultan I. Mustafa'yı tahta çıkarıp biat etmişlerdi. Tahtından edilen Sultan II. Osman ise yanında Hüseyin Paşa olduğu halde ne yapacağını bilemez bir haldeydi.¹³⁷ Netice de Sultan II. Osman'ın, ağa kapısına sığındığı anlaşılınca oradan alınarak yeni odalara getirildi. Sadrazam Hüseyin Paşa ise o sırada çift kat zırh giymiş bir halde sakalar kârhanesi önünde katledilmişti (1622).¹³⁸ Sultan II. Osman'ı, Hüseyin Paşa'nın na'sı üzerine uğrattılar padişah onu görünce şu sözleri söyledi; “*Bu mazlûm bî-günâh idi, her zaman kul hakkında bana iyilik söylerdi. Eğer onun sözü ile hareket etseydim başıma bu hal gelmezdi. Beni idlâl eden (yoldan saptıran) hoca ile dârüssaâde ağası idi*”.¹³⁹ Beşiktaş'ta Yahya Efendi Türbesi mezarlığından metfun olan Hüseyin Paşa'nın, memleketi Ohri'de birçok hayratı vardır.¹⁴⁰ Bunun yanında bugün Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yerde vefatı sırasında tamamlanan bir mevlevîhânesi¹⁴¹ de bulunmaktaydı.¹⁴²

¹³⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 460.; *Osmanlı Sadrazamları*, s. 95.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 374.

¹³¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 460.

¹³² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 466.

¹³³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 470-471.

¹³⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 472.

¹³⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 483.

¹³⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 484.

¹³⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 485-486.

¹³⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 487-488; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 374.

¹³⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 488.

¹⁴⁰ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 95.

¹⁴¹ Ohrili Hüseyin Paşa tarafından yaptırılan mevlevîhâne hakkında detaylı bilgi için bkz. M. Baha Tanman, “Beşiktaş Mevlevîhânesi”, *DİA*, İstanbul 1992, C.V, s. 553-554.

¹⁴² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 374.

1.7. Dilâver Paşa

Doğum tarihi tam tespit edilemeyen Dilâver Paşa, Hırvat asıllıdır¹⁴³. Enderun'da yetiştikten sonra önce zülüflü baltacı ve sonra çaşnigir olmuştur. Daha sonra da Mısır'da kullar ağası, deşişe nazırlığı ve cizye eminliği yapmıştır. İstanbul'a çağrılarak sarayda çaşnigirbaşılığa tayin edilmiştir. Çaşnigirbaşyken İstanbul'da bulunan Canı Beg Giray'la 1610'da Kırım'a giderek onun Kırım hanı olmasında önemli rol oynamıştır. 1613'te çaşnigirbaşılıktan Kıbrıs Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. 1614'te vezir rütbesiyle Bağdat Beylerbeyliğine atanmıştır.¹⁴⁴ Ocak 1616'da Diyarbakır Beylerbeyliğine getirilmiştir.¹⁴⁵ Sultan II. Osman'ın tahta çıkışından kısa bir süre sonra Rumeli Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. 10 Eylül 1618 tarihinde Osmanlı ordusunun yenilgisiyle sonuçlanan ve Osmanlı kaynaklarında Serav Savaşı olarak geçen bu bozgunun ardından, 26 Eylül 1618'de Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti arasında yapılan Serav Antlaşması'nın yapılmasında büyük emekleri olmuştur.¹⁴⁶ 1621'de Diyarbakır Beylerbeyi olarak askerleriyle beraber katıldığı Hotin seferi sırasında; Karakaş Paşa'nın şehid olmasına sebep olan Ohrili Hüseyin Paşa'nın yerine 17 Eylül 1621 yılında sadrazam olmuştur.¹⁴⁷

Dilâver Paşa'nın sadareti zamanında; Sultan II. Osman rüyasında Hz. Peygamberi gördüğü için Kâbe'ye gitme niyetindeydi. Birçok devlet adamı onu vazgeçirmeye çalıştı.¹⁴⁸ Bu arada hac ziyaretinin kendi aleyhlerine olduğundan kuşkulanan askerlerde isyan etmişti.¹⁴⁹ 1622'deki bu isyan dolayısıyla canını tehlikede gören Sadrazam Dilâver Paşa kurtuluşu Üsküdarlı Mahmud Efendi tekkesine sığınmakta buldu. Ancak bu onu kurtarmaya yetmedi. Çünkü asiler; Bostancılar tarafından tekkeden saraya getirilen ve daha sonra dışarı bırakılan Sadrazam Dilâver Paşa'yı kılıçlarla parça parça edip na'sını at meydanında bıraktılar.¹⁵⁰ Üsküdar'daki Miskinler Mezarlığı'nda metfun olan Dilâver Paşa, Osmanlı kaynaklarında tedbirsiz ve başarısız bir devlet adamı olarak nitelendirilmiştir. Kendisine ait ise bilinen iki hayratı vardır. Bunlar Urfa ve Birecik arasında Çar Melik denilen yerde bir hanı ve Seyitgazi'deki hanıdır. Seyitgazi'de yaptırmaya başladığı hanı görmeye ömrü yetmemiş çünkü han Sultan IV. Murad zamanında tamamlanamamıştır.¹⁵¹

¹⁴³ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1846.

¹⁴⁴ Nezihî Aykut, "Dilâver Paşa", *DİA*, İstanbul 1994, C. IX, s. 297.

¹⁴⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 425.

¹⁴⁶ Aykut, "Dilâver Paşa", s. 297.

¹⁴⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 470; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 375.

¹⁴⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 477-478.

¹⁴⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 479-483.

¹⁵⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 483.

¹⁵¹ Aykut, "Dilâver Paşa", s. 297.

1.8. Kara Dâvud Paşa

Boşnak asıllı olan Dâvud Paşa¹⁵², Enderun'da eğitimini tamamlayıp sırasıyla çuhadar, kapıcıbaşı ve baş kapıcıbaşı olmuştur. Eylül 1604'te Rumeli Beylerbeyliğine yükseltilmiş ve kendisine vezirlik rütbesi payesi de verilmiştir. 1605'te Kastamonu Muhafızlığına atanmış, kısa bir süre sonra da Anadolu'daki düzeni bozan Celâlî eşkıyasını ortadan kaldırması için serdar tayin edilip Celâlîler üzerine gönderilmiştir. Ancak Kasım 1605'te Bolvadin'de yapılan savaşta Celâlî reisi Tavi Halil'e yenilen sabık Anadolu Muhafızı Nasuh Paşa'nın İstanbul'a gelerek Sultan I. Ahmed'i Celâlîler üzerine sefere teşvik etmesi üzerine padişah, Dâvud Paşa'yı serdarlıktan almış ve Anadolu seferine bizzat çıkmaya karar vermiştir. Padişahın ordusuyla beraber Bursa'ya kadar gelen Dâvud Paşa, Celâlîler ile uğraşıldığı bir dönemde Sultan III. Mehmed'in kızıyla nikâhlanmış ve Ağustos 1606'da Rumeli Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Daha sonra Sofya Muhafızlığı yaparken İstanbul'a çağırılmış ve kendisine kubbe vezirleri arasında yer bulmuştur. Ardından İzmit Muhafızlığı ile görevlendirilmiş ve tekrar İstanbul'a çağrılarak sırasıyla Divan-ı Hümayun'da dördüncü, üçüncü ve ikinci¹⁵³ vezirliğe yükselmiştir.¹⁵⁴ 1616'da Rumeli Beylerbeyi sıfatıyla Sadrazam Damad Mehmed Paşa'nın Revan Seferi'ne katılmıştır.¹⁵⁵ 1617'de kaptan-ı deryalığa tayin edilen Dâvud Paşa, Sultan II. Osman'ın tahta çıkmasının akabinde gözden düşerek vezirlik ve kaptan-ı deryalığı elinden alınmıştır. Bir süreliğine Rumeli Beylerbeyliğine ve Silistre Muhafızlığına atansa da bu görevlerinden de azledilmiş ve uzunca bir süre mazul kalmıştır. Muhtemelen Sultan II. Osman'ın Hotin seferi hazırlıklarını başlattığı sırada tekrar Rumeli Beylerbeyi yapılmış ve bu sıfatıyla 1621-1622 yılları arasında düzenlenen Hotin seferinde Osmanlı ordusu saflarında kendine yer bulmuştur.¹⁵⁶

Dâvud Paşa'nın, Sultan I. Mustafa'nın kız kardeşiyle evli olması onu Sultan Osman vakasında¹⁵⁷ sadrazam yapmıştı.¹⁵⁸ Sultan II. Osman'ın Yedikule'de boğularak katledilmesi hadisesinde de başrol oynamıştı.¹⁵⁹ Dâvud Paşa, Sultan II. Osman'ın katlinde işlediği cürmü unutturmak için halktan kötü kişilere dirlik dağıttı, onlar ne istediye o da verdi. Böylece halkın bir süreliğine Sultan Osman olayını unutmasını sağladı. Ancak kısa bir süre sonra halk Sultan Osman'ı hatırlayıp, Dâvud Paşa'yı padişah katili diye adlandırdı. Bu durum öyle bir hal aldı ki Dâvud Paşa

¹⁵² *Osmanlı Sadrazamları*, s. 96.

¹⁵³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 392.

¹⁵⁴ Nezihi Aykut, "Kara Dâvud Paşa", *DİA*, İstanbul 1994, C. IX, s. 36.

¹⁵⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 425.

¹⁵⁶ Aykut, "Kara Dâvud Paşa", s. 36.

¹⁵⁷ Naîmâ Mustafa Efendi'nin aktardığına göre: Sultan II. Osman hapse götürüldüğü bir esnada Dâvud Paşa'ya dönerek: "Behey zalim! Ben sana neyledim iki def'a mucib-i katl cürmünü afv edip öldürmedim, mansıb verdim. Bana adâvetin nedir?" demiştir. Bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 489.

¹⁵⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 376.

¹⁵⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 487-491.

hükümünü yürütemez oldu.¹⁶⁰ Netice de Mısır'dan azledilmiş Merre Hüseyin Paşa, İstanbul'a gelip Şeyhülislam Yahya Efendiyle görüşerek askerlerin kontrolü v.b taahhütlerde bulunup sadarete talip oldu.¹⁶¹ Şeyhülislam Yahya Efendi böyle zor bir zamanda Hüseyin Paşa'dan iyi sadrazam olur düşüncesi ile Valide Sultan'a tezkire göndererek 13 Haziran 1622 günü sadaret mührünün Dâvud Paşa'dan alınarak Merre Hüseyin Paşa'ya verilmesini sağladı.¹⁶² 3 Ocak 1623 yılında sipahiler divanda toplanarak "tiz katiller bulunsun" diye ayaklandılar. 5 Ocak günü Dâvud Paşa'nın ele geçmesiyle sipahiler sakinleşti ve çok geçmeden Dâvud Paşa'nın katline ferman çıktı. Ancak Dâvud Paşa bir hile ile bu işten kurtuldu.¹⁶³ Ancak daha sonra Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa, Orta Câmii'de Dâvud Paşa'yı yakalayıp aynen Sultan II. Osman'ın bindirildiği arabaya bindirip, kapıcılar etrafını kuşatıp o hali ile Yedikule'ye götürüp hapsedtiler. 7 Ocak 1623 günü ise Dâvud Paşa'yı boğup, Sultan II. Osman'ın intikamını aldılar.¹⁶⁴ Kabri Aksaray'da Murad Paşa Camii mezarlığındadır, yol düzenleme çalışmaları sırasında kabrinin üstündeki lahit açılınca iskeleti başsız olarak görülmüştür.¹⁶⁵

1.9. Merre Hüseyin Paşa

Arnavut asıllı olması hasebiyle cezalandırılmasını istediği kimseler için yakın adamlarına Arnavutça "alın götürün" anlamındaki "Merre" kelimesini sürekli kullanmasından dolayı "Merre" Hüseyin Paşa olarak anıldığını bazı kaynaklar rivayet etmiştir.¹⁶⁶ Enderun'da yetiştiği tahmin edilen Hüseyin Paşa, Haziran 1597'de Macaristan seferi serdarı Satırcı Mehmed Paşa'nın aşçıbaşları arasında yer almıştır¹⁶⁷. Satırcı Mehmed Paşa sayesinde ikbal yıldızı parlayan Hüseyin Paşa; sırasıyla kapıkulu süvarisi, divan-ı hümayun çavuşu, koyun emniyeti, çavuşbaşılık, kapıcıbaşılık, imrahorluk yapmıştır¹⁶⁸. Daha önce icra ettiği görevlerindeki başarıları sebebiyle Sultan II. Osman tarafından takdir edilerek 1620'de Mısır Beylerbeyliğine tayin edilmiştir.¹⁶⁹ Ancak Mısır Beylerbeyliği sırasında Mısır Beylerbeyliğinin gelirlerini alıkoyduğu ve diğer bazı suiistimallerde bulunduğu dair şikâyetlerin İstanbul'a ulaşması üzerine azledilmiştir.¹⁷⁰ Azlinden sonra İstanbul'a gelen Hüseyin Paşa, Şeyhülislam Yahya Efendi'ye sadrazam olması durumunda yapacağı hizmetler hakkında bazı taahhütlerde bulunmuş ve Yahya Efendi'de paşanın bu taahhütlerini Valide Sultan'a bildirmiştir. Valide Sultan Hüseyin Paşa'nın taahhütlerinden ikna

¹⁶⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 495.

¹⁶¹ Fikret Sarıcaoğlu, "Mere Hüseyin Paşa", *DİA*, İstanbul 1999, C. XIX, s. 9.

¹⁶² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 496.

¹⁶³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 504-505.

¹⁶⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 506.; *Osmanlı Sadrazamları*, s. 96-97.

¹⁶⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 376.; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1847.

¹⁶⁶ Sarıcaoğlu, "Mere Hüseyin Paşa", s. 8.

¹⁶⁷ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 97.

¹⁶⁸ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1848.

¹⁶⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 376.

¹⁷⁰ Sarıcaoğlu, "Mere Hüseyin Paşa", s. 8.

olmuş olmalı ki; Kara Dâvud Paşa, 13 Haziran 1622 günü azledilerek yerine Merre Hüseyin Paşa sadrazam yapılmıştır.¹⁷¹

7 Temmuz 1622’de Merre Hüseyin Paşa yeniçeri ağası Derviş Ağa’yı bir kayığa koydurup Mudanya’ya gönderip burada katlettirdiği yönünde haberler duyulunca yeniçeri ve sipahiler isyan ederek Hüseyin Paşa’nın azledilip, katledilmesini isteyen bir arzuhali Sultan’a gönderdiler. Bunun üzerine Sultan I. Mustafa, Hüseyin Paşa’yı azlederek yerine Lefkeli Mustafa Paşa’yı sadrazam tayin etti.¹⁷² Sadareten azledilmiş olan Hüseyin Paşa, Lefkeli Mustafa Paşa’nın yerine 23 Ağustos 1622/ 21 Eylül 1622¹⁷³ yılında sadrazam olan Gürcü Mehmed Paşa’yı sadareten etmek için bir hileye başvurarak sipahi ve yeniçerileri Gürcü Mehmed Paşa’ya karşı kışkırtmayı başardı.¹⁷⁴ Zira 4 Şubat 1623’te odabaşılar saray kapısına dayanıp: “*Erzurum ve Bağdad’da fitneler zuhur etti*”, “*Kantemir Leh kıralı şaykalar yaptırdığın arz etmiş iken: Vezîria’zam mukayyed değildir.*” Bu yüzden “*Bize bir müdebbir vezir gerekir, âlem harâba varıyor, bu vezir mukayyed olmuyor*” diyerek ağalarına sitem ettiler. Naîmâ Mustafa Efendi’nin, Beyzade Tarihi’nden rivayet ettiğine göre; yeniçeri ve sipahilerin hakaretlerine fazla dayanamayan Gürcü Mehmed Paşa sadrazamlıktan çekilmeyi uygun bularak 5 Şubat 1623’te¹⁷⁵ sadaret mührünü kapıcılar kethüdasına teslim etti. Daha sonra yeniçeri ve sipahilerin isteği üzerine padişah sadaret mührünü Merre Hüseyin Paşa’ya verdi.¹⁷⁶

Merre Hüseyin Paşa bu ikinci sadrazamlığında ilk olarak ulemanın tertip ettiği Fatih Camii isyanını bastırdı.¹⁷⁷ Daha sonra yeniçeri-sipahi kavgasını körüklemeye çalıştı. Fakat kurduğu kumpas kendi aleyhine döndü. Çünkü yeniçeri ve sipahiler paşaya karşı yeniçeri kethüdası Bayram Ağa’nın liderliğinde ittifak ederek onun azlini istediler. Padişah vaziyetin bu yolda olduğunu görünce Temmuz-Ağustos 1623 yılında sadaret mührünü Merre Hüseyin Paşa’dan alarak önceden Bağdad Beylerbeyi olan Kemankeş Ali Paşa’ya verdi.¹⁷⁸ Merre Hüseyin Paşa ise ancak azlinden bir yıl sonra (24 Temmuz 1624)¹⁷⁹ Sultan IV. Murad döneminde yakalanarak katledildi.¹⁸⁰ Kabri Karacaahmed’te miskinlerdedir.¹⁸¹

¹⁷¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 496.

¹⁷² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 497.

¹⁷³ Naîmâ Mustafa Efendi’nin verdiği tarih ile güncel araştırmalar arasında bir aylık bir fark bulunmaktadır. Zira Mahmut Ak’ın yaptığı araştırmaya göre: Lefkeli Mustafa Paşa, 21 Eylül 1622’de sadareten azledilerek yerine aynı tarihte Gürcü Mehmed Paşa getirilmiştir. Bkz. Mahmut Ak, “Gürcü Mehmed Paşa”, *DİA*, Ankara 2003, C. XXVIII, s. 509.

¹⁷⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 506.

¹⁷⁵ Sarıcaoğlu, “Mere Hüseyin Paşa”, s. 9.

¹⁷⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 506-507.

¹⁷⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 509-511.

¹⁷⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 512-513.

¹⁷⁹ Sarıcaoğlu, “Mere Hüseyin Paşa”, 9.

¹⁸⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 515.

¹⁸¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 377.

1.10. Lefkeli Mustafa Paşa

Bilecik'in Lefke kasabasında dünyaya gelen Mustafa Paşa¹⁸², Enderun'dan yetişmiş silahdar iken Aralık 1617'de Mısır Beylerbeyi olmuştur¹⁸³. 1622 yılındaki Sultan Osman vakası sırasında İstanbul'da bulunmuştur.¹⁸⁴ Sadrazam Merre Hüseyin Paşa'nın yeniçeri ağası Derviş Ağa'yı katlettiği yayılınca sipahiler isyan edip Sultan I. Mustafa'ya, Hüseyin Paşa'nın azledilip katledilmesini isteyen bir arzuhâl gönderdiler. Bunun üzerine 8 Temmuz 1622'de¹⁸⁵ Sultan I. Mustafa, Hüseyin Paşa'yı azlederek yerine dadısının kocası olan Lefkeli Mustafa Paşa'yı sadrazam olarak tayin etti.¹⁸⁶ Çok geçmeden sipahiler: “*Vezîria'zam hemec ve mürteşi olup, tama'-ı hâm ile bed-nam oldu*” diyerek onun rüşvet aldığından dem vurup arzuhâl ile sadrazamlıktan alınmasını talep ettiler. Padişah ise Şeyhülislam ile meşveretten sonra 23 Ağustos 1622/21 Eylül 1622¹⁸⁷ yılında sadaret mührünü Lefkeli Mustafa Paşa'dan alarak Gürcü Mehmed Paşa'ya verdi.¹⁸⁸ 1648'de İstanbul'da vefat eden Lefkeli Mustafa Paşa'nın kabri Divanyolu'ndaki eski Ali Paşa Camii kabristanına defnedilmiştir.¹⁸⁹

1.11. Gürcü Mehmed Paşa

Kanuni Sultan Süleyman dönemi sadrazamlarından Semiz Ali Paşa'nın kölelerinden olup onun tarafından saraya verilmiştir.¹⁹⁰ Gürcü asıllı olduğu için “Gürcü” ve haremde çıktığı içinde “Hadım” lakabıyla da anılmaktadır. Enderun'da eğitimini tamamladıktan sonra Sultan I. Ahmed döneminde 5 Ocak 1604 yılında has odabaşı¹⁹¹ olmuştur. 21 Eylül 1604'te üçüncü vezir payesiyle Divan-ı Hümayûn'a dâhil olmuştur. Ekim 1604'de ise Mısır'da çıkan karışıklıkları bastırmak üzere Mısır Beylerbeyi yapılmıştır. Kısa bir süre içinde Mısır'da sükûneti sağlamasına rağmen suçluları şiddetli bir şekilde cezalandırmasından dolayı azledilmiştir. Azledilmesinin ardından İstanbul'a dönen Mehmed Paşa, 25 Mayıs 1606 günü Bosna Beylerbeyi yapılmıştır. 1610'da İstanbul'da toplanan Divan-ı Hümayun'a altıncı vezir olarak katılan Gürcü Mehmed Paşa aynı tarihlerde Kuyucu Murad Paşa'nın şark seferine çıkması üzerine sadaret kaymakamlığı da yapmıştır. 1615'te Sadrazam Damad Mehmed Paşa'nın şark seferine çıkması üzerine ikinci kez sadaret kaymakamı olan Gürcü Mehmed Paşa'ya 1617'de üçüncü vezirlik payesi verilmiştir. Sultan II.

¹⁸² Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1848.

¹⁸³ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 98.

¹⁸⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 377.

¹⁸⁵ Sarıcaoğlu, “Mere Hüseyin Paşa”, 8.

¹⁸⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 497.

¹⁸⁷ Sadaret değişimi *Târih-i Na'îmâ*'da 23 Ağustos 1622 yılına işaret edilmektedir. Bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 498.; Fakat Mahmut Ak'ın araştırmasına göre Lefkeli Mustafa Paşa ve Gürcü Mehmed Paşa arasındaki sadaret değişim 21 Eylül 1622 yılında gerçekleşmiştir. Bkz. Ak, “Gürcü Mehmed Paşa”, s. 509.

¹⁸⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 498.

¹⁸⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 377.

¹⁹⁰ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1848.

¹⁹¹ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 98.

Osman döneminde bir ara ikinci vezirlik payesi verilmiş fakat 1621’de tekrar üçüncü vezirlik payesine düşürülmüştür. Tekrar ikinci vezirlik payesine ulaşması Sultan I. Mustafa’nın ikinci saltanatı sırasında olmuştur.¹⁹² 7-8 Temmuz 1622’de Merre Hüseyin Paşa’nın azledilmesi üzerine sadrazam olabilecek üç kişiden biriydi. Fakat bu tarihte sadrazamlık kendisine değil Lefkeli Mustafa Paşa’ya verilmiştir.¹⁹³

Lefkeli Mustafa Paşa’nın sadrazamlığı yaklaşık iki-iki buçuk ay gibi bir süre sürmüş ve o 23 Ağustos 1622/21 Eylül 1622¹⁹⁴ yılında azledilince Şeyhülislam Yahya Efendi ile gerçekleşen görüşmeler sonucu sadrazamlık, Naîmâ Mustafa Efendi’nin: “*Tavâşîdir, âkıl ü nâm-dâr mehib ü sâhib-vakâr*” olarak övdüğü¹⁹⁵ Gürcü Mehmed Paşa’ya verildi.¹⁹⁶ Birkaç ay işleri idare eden Gürcü Mehmed Paşa, padişah kanına girenleri kısas edip ve eşkıyayı idam etmekle devlet işlerini yoluna koymaya başlamıştı. Ancak Gürcü Mehmed Paşa’yı sadarettten etmek isteyen Merre Hüseyin Paşa bir hileye başvurarak sipahi ve yeniçerileri Gürcü Mehmed Paşa’ya karşı kışkırttı.¹⁹⁷ Naîmâ Mustafa Efendi’nin Beyzade Tarihi’nden rivayet ettiğine göre Merre Hüseyin Paşa’nın kışkırtmaları sonucu; 4 Şubat 1623’te “sipah ve yeniçeri müttefikan dîvân’a hücum ettiler. Vezîr-i müşteri-nazîre müşâfeheden bî-edeblik edip: “*Sen bizim sâbika ba’zı ihvânımızı katl etmiş idin. Biz seni istemeyiz, tavâşî tâ’ifesinin vezârette alâkası olduğuna râzî değiliz. Yok dersen hançer üşürüp seni pâreleriz*” demekle sipahi ve yeniçerilerin hakaretlerine fazla dayanamayan Gürcü Mehmed Paşa sadrazamlıktan çekilmeyi uygun bularak sadaret mührünü (5 Şubat 1622 yılında)¹⁹⁸ kapıcılar kethüdasına teslim etti. Daha sonra yeniçeri ve sipahilerin isteği üzerine padişah sadaret mührünü Merre Hüseyin Paşa’ya verdi.¹⁹⁹

Sultan IV. Murad zamanında sadrazam olan Kemankeş Ali Paşa ise kendine rakip gördüğü Gürcü Mehmed Paşa ve Kayserili Halil Paşa’yı, Abaza Paşa’ya mektup gönderip destek verdikleri gerekçesiyle hapsedti.²⁰⁰ Ancak bunun yalan olduğu ortaya çıkınca padişah bu iki paşayı azat etti.²⁰¹ Gürcü Mehmed Paşa, İstanbul’da sadaret kaymakamı olduğu günlerde paranın yenilenmesine gayret etmişti. Ancak Temmuz- Ağustos 1626’da²⁰² Recep Paşa: “*Kaymakam Mehmed Paşa Bağdad seferine yardım etmedi*” sözleriyle yeniçeri ve sipahileri ona karşı

¹⁹² Ak, “Gürcü Mehmed Paşa”, s. 509.

¹⁹³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 497.

¹⁹⁴ Tarih farklılığına dair izahat Merre Hüseyin Paşa ve Lefkeli Mustafa Paşa bahislerinde yapılmıştır.

¹⁹⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 436.

¹⁹⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 498.

¹⁹⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 506.

¹⁹⁸ Ak, “Gürcü Mehmed Paşa”, s. 509.

¹⁹⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 506-507.

²⁰⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 515.

²⁰¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 536.

²⁰² Gürcü Mehmed Paşa’nın katledilme tarihi *Târih-i Na’imâ*’da gün, ay, yıl şeklinde kesin tarih olarak verilmeyip “*Mâh-ı zilka’de’de*” –h. 1035- şeklinde verilmiştir. Bu tarihte miladi Temmuz-Ağustos 1626 tarihine isabet ettiği için net bir gün tespit etmek mümkün olmamıştır. Bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, II, s. 603; Mahmud Ak ise Gürcü Mehmed Paşa’nın 13 Temmuz 1626’da katledildiğini belirtmiştir. Bkz. Ak, “Gürcü Mehmed Paşa”, s. 510.

kışkırtı ve asiler Mehmed Paşa'nın katlini istediler. Netice de katli için çıkan fermanla boğularak katledildi. Eyüp Sultan'da hazırlanmış olduğu mezarına gömüldü.²⁰³ Ayrıca Mehmed Paşa'nın Öksüzce Hatip Camii bitişiğinde, Hırka-ı Şerif'e yakın bir yerde ve Şehzadebaşı civarında üç çeşmesi vardır.²⁰⁴

1.12. Kemankeş Ali Paşa

Ok atmadaki maharetinden dolayı "Kemankeş" ve bazen "Kara" denilen Ali Paşa, Isparta civarında Türk bir ailenin çocuğu²⁰⁵ olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta saray hizmetine girip silahlı kâdara yükselmiştir. 1620'de vezirlik payesiyle Diyarbekir Beylerbeyliğine atanmıştır. Ancak bu görevi kafasına göre mal defterdarı Hacı Ahmed Efendi'yi katlettirdiği için kısa sürmüştür. Diyarbekir Beylerbeyliği'nden azledildikten sonra Bağdat valiliğine tayin edilmiştir. Bu görevi de kısa süren Ali Paşa, Sultan II. Osman'ın katli üzerine İstanbul'a gelmiş ve 1622'de Kubbealtı veziri olmuştur.²⁰⁶ Merre Hüseyin Paşa'nın köruklemeye çalıştığı yeniçeri-sipahi kavgası aleyhine dönünce Temmuz.-Ağustos 1623 yılında sadaret mührü Merre Hüseyin Paşa'dan alınarak önceden Bağdat valisi olan Kemankeş Ali Paşa'ya verilmiştir.²⁰⁷

Kemankeş Ali Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Sultan II. Mustafa ikinci kez hal olunarak yerine Sultan IV. Murat geçmiştir.²⁰⁸ Bu dönemde Sultan IV. Murad'a tahta cülusunda yardım etmesinden dolayı itibarı artan Kemankeş Ali Paşa²⁰⁹ sadarete rakibi olarak gördüğü Gürcü Mehmed Paşa ve Halil Paşa'yı, Abaza Paşa'ya mektup gönderip destekledikleri gerekçesiyle hapsedip katlettirmek istemişti. Yine bu dönemde Sultan IV. Murad'ın otoritesinden faydalanarak rüşvet almakta aşırıya gitmiş ve Şeyhülislam Yahya Efendi kendisini ikaz etmişti. Bunun üzerine Şeyhülislam'dan çekinen Kemankeş Ali Paşa, onu bertaraf etmek için padişaha; "Yahya Efendi'nin, padişahının tahta cülusu hususunda rızası yoktu" diyerek Şeyhülislam Yahya Efendi'nin azline sebep oldu.²¹⁰ Hal böyle iken Kemankeş Ali Paşa'nın düşmanları katline fırsat arayıp bahane gözetirlerdi. Çok geçmeden düşmanlarının eline bu fırsat hem Kemankeş Ali Paşa'nın Bağdat'ın İran Şah'ı tarafından zaptı konusunda padişaha karşı yalan söylemesi ile hem de zulüm ve rüşvete ait suçlarının padişahın kulağına ulaşmasıyla ortaya çıktı. Sonuçta 3 Nisan 1624'te saraya çağrılarak katledildi. Ayrıca bütün mal varlığı hazineye alınıp sadaret

²⁰³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 603-604.

²⁰⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 378.

²⁰⁵ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1849.

²⁰⁶ M. Münir Aktepe, "Kemankeş Ali Paşa", *DİA*, Ankara 2002, C. XXV, s. 248.

²⁰⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 512-513.

²⁰⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 514.

²⁰⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 536.

²¹⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 515.

mührü de Çerkes Mehmed Paşa'ya verildi.²¹¹ Na'sı Divanyolu'ndaki Eski Ali Paşa Camii kabristanına defnedildi.²¹²

1.13. Çerkes Mehmed Paşa

Çerkes asıllı olup Enderun'da yetişmiştir. Padişah silahdarlığı yaptığı bir dönem vezirlikle Şam Beylerbeyliğine tayin edilmiştir²¹³. Daha sonra Şam Beylerbeyliği'nden azledilmiş ve Kubbealtı veziri yapılmıştır. 3 Nisan 1624'de Kemankeş Ali Paşa'nın katledilmesi üzerine sadrazam olmuştur. Sadrazam olarak ilk görevi Abaza Paşa'yı ortadan kaldırmak olmuştur.²¹⁴ Abaza Paşa'yı ortadan kaldırmak için harekete geçen Sadrazam Mehmed Paşa, öncelikle Niğde'yi zapt etti.²¹⁵ Daha sonra Konya bölgesinde yayılmakta olan Abaza Paşa üzerine Mayıs 1624 yılında sefere çıktı. Sadrazam Konya'ya varınca birçok eşkıyanın hakkından gelmekle beraber Abaza Paşa'yı hatasından döndürmek için mektup gönderdi.²¹⁶ Ancak bundan bir netice alınamayınca savaş kaçınılmaz oldu. 15-24 Ağustos 1624'de iki tarafın Kayseri'de bulunan Karasu köprüsü civarında yaptıkları savaşı Mehmed Paşa kazandı.²¹⁷ Sadrazam Mehmed Paşa, Abaza Paşa'ya karşı başarılı olunca Abaza Paşa Erzurum'a firar etti. Ancak Mehmed Paşa, Abaza Paşa'yı takip ile yakalattıysa da özürlerini iletmesi üzerine affedip Erzurum Beylerbeyliğine atadı ve kışı geçirmek üzere orduyla Tokat'a çekildi.

Sadrazam Mehmed Paşa, Tokat'ta kışı geçirip serdar olarak atandığı İran seferine hazırlık yaptığı bir zaman da Tokat'ta hastalandı ve 29 Aralık 1624 günü vefat etti. Mehmed Paşa'nın vefatı üzerine Yeniçeri ağası Hüsrev Ağa ve Bâki Paşa: “*Serdar merhum oldu, Âsitâne'den serdar çıkınca zaman geçer, Diyarbekir Beylerbeyisi Hafız Paşa kapısı mükemmel eski vezirdir ve Bağdad ahvâline vukufu vardır*” şeklinde kaleme alınmış bir arzuhali Durak Efendi ile İstanbul'a bildirdiler. Bunun üzerine sadrazamlığa Hafız Ahmed Paşa getirildi.²¹⁸ Hamiyetli ve iyi ahlaklı bir vezir olarak tanınan Çerkes Mehmed Paşa'nın Tokat'ta bulunan cenazesi İstanbul'a getirilerek Bayezid Camii mezarlığına defnedilmiştir.²¹⁹

1.14. Hâfız Ahmed Paşa

Türk veya Pomak kökenli²²⁰, Filibeli bir müezzinin oğlu olan²²¹ Hâfız Ahmed Paşa tahminen 1564'te dünyaya gelmiştir. Babasının mesleğinden dolayı kendisine bazen “Müezzinzade” ve çoğunlukla küçük yaşlarda hafızlığını tamamladığı için

²¹¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 537-538.

²¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 379.

²¹³ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 99.

²¹⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 538; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 379.

²¹⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 550.

²¹⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 552.

²¹⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 552-556.

²¹⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 568.

²¹⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 380.

²²⁰ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1977.

²²¹ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 99.

“Hâfız” Ahmed Paşa denilmiştir. 15 yaşındayken gittiği İstanbul'da sesinin güzelliğinden dolayı Enderun'a alınmıştır. Enderun'da eğitimini tamamladıktan sonra padişah musahipliğine kadar yükselmiştir. 9 Şubat 1608 günü doğancıbaşıyken kaptan-ı deryalığa tayin edilmiştir. Ancak Şubat 1609'da kaptan-ı deryalıktan azledilmiş ve yerine Kayserili Halil Paşa getirilmiştir. Kendisi ise bir ay sonra Şam Beylerbeyliğine atanmıştır.²²² Şam Beylerbeyi olduğu dönemde Ma'an-oğluna karşı başarılı mücadeleler verdi ve onu beraberindeki adamlarıyla püskürtmeyi başardı.²²³ Daha sonra sırasıyla Van, Erzurum, Bağdad, Anadolu ve Diyarbakır Beylerbeyliğine atandı.²²⁴ Diyarbakır Beylerbeyi olarak başarılı görevlerde bulunan²²⁵ Hâfız Ahmed Paşa, Tokat'ta kışlayan Sadrazam Çerkes Mehmed Paşa'nın 29 Aralık 1624 günü aniden vefat etmesi üzerine, Ocak 1625'te sadrazamlığa tayin edilmiştir. Sadrazamlığa atanmasında; Yeniçeri ağası Hüsrev Ağa ve Bâki Paşa'nın: “*Serdar merhum oldu, Âsitâne'den serdar çıkınca zaman geçer, Diyarbakır Beylerbeyisi Hafız Paşa kapısı mükemmel eski vezirdir ve Bağdad ahvâline vukufu vardır*” şeklindeki arzuhali önemli rol oynamıştır.²²⁶

Naîmâ Mustafa Efendi'nin: “*Pür-ma'rifet ve sâhib-i zekâ vü fitnat ve ulûm u ma'ârif-i ilâhîyyenin ekserinde mâhir hüsn-i tab' ve cevdet-i kariha ile şî'r ü inşaya kadir hazır cevab şâ'ir*”²²⁷ olarak bahsettiği Hâfız Ahmed Paşa, Ekim 1625'te bir önceki sadrazam Çerkes Mehmed Paşa'nın vefatı dolayısıyla alamadığı Bağdad'ı kuşattı.²²⁸ Kuşatmanın yetmiş ikinci günü ordu hücumu geçirildi. Ancak istenilen başarı elde edilemeyerek asker geri çekildi. Daha sonra kuşatmayı kırmak için İran Şah'ı Bağdad'a yardıma geldi. Böyle olduğu halde meşveretten kuşatmanın devam etmesi kararı çıktı. Ancak mühimmatın yeteri kadar olmamasında dolayı istenilen sonuç alınamadı.²²⁹ Daha sonra kuşatma İran Şah'ı Şah Abbas ile Hâfız Ahmed Paşa arasında neticesiz savaşlar şeklinde geçmiştir.²³⁰ Hâsılı yaklaşık dokuz aya yakın süredir devam eden Bağdad kuşatmasına zahire eksikliğinden dolayı son verilerek ordu ilk olarak Musul'a oradan da Diyarbakır'e çekildi. Daha sonra hatt-ı humâyûn'un gelmesi üzerine Hâfız Ahmed Paşa maiyetiyle Haleb'e doğru yola çıktı.²³¹ Naîmâ Mustafa Efendi'nin başarılı olarak göstermeye çalıştığı²³² Hâfız Ahmed Paşa 1 Aralık 1626 günü azledilerek sadaret mührü Halil Paşa'ya verildi.²³³

²²² Orhan F. Köprülü, “Hâfız Ahmed Paşa”, *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, s. 84.

²²³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 410-412.

²²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 380.

²²⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 495,519-526.

²²⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 568.

²²⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 575.

²²⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 580-582.

²²⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 582-584.

²³⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 585-600.

²³¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 601-603.

²³² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 601-602.

²³³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 609.

1 Aralık 1626 günü sadrazamlıktan azlolunan Hâfız Ahmed Paşa, İstanbul'a gelerek ikinci vezir oldu ve Sultan I. Ahmed'in kızı Ayşe Sultan ile de evlendi. Hâfız Ahmed Paşa daha sonra Hüsrev Paşa'nın 25 Ekim 1631'de²³⁴ azli üzerine ikinci defa sadrazam oldu. Sadaret mührü kendisine verilmeyen Sadaret Kaymakamı Topal Receb Paşa ise durumdan memnun olmadı ve Hüsrev Paşa'nın azlini bahane ederek Bağdad seferini bırakıp İstanbul'a doğru harekete geçti. İstanbul'a ulaşınca el altından kapıkulu ocaklarını kışkırtıp isyan ettirdi.²³⁵ 10 Şubat 1632 günü toplanan isyancılar saraya dayandı ve Hüsrev Paşa'nın azlinden sorumlu olarak gördükleri bazı devlet adamlarının katledilmesini istediler. İsyancılar tarafından katli istenenler arasında Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'da vardı. Sultan IV. Murad, başta Hâfız Ahmed Paşa olmak üzere diğer devlet adamlarını; ne teslim etmek ne de katl etmek istiyordu. Fakat padişah asileri vazgeçirmeye çalışsa da sözü asilere geçmedi ve isteklerinde direttiler. Bunun üzerine Hâfız Ahmed Paşa abdest alarak padişahın huzuruna gelip: "*Padişahım! Hezâr gibi kulun yoluna fedadır, ancak ricâm budur ki, beni sen katl etmeyip ko. Bu zâlimler hûn-ı nâ-hakkımı rîzân ve beni şehid etsinler ve lutf edip meytimi Üsküdar'da defn ettiresin deyüp Meydan-ı belâya yürüdü*" paşa birkaç kişiyi öldürdüyse de kalabalık olmalarından dolayı hunharca katledildi. Öyle ki başı kesilmiş bedeninde on yedi yara vardı. Hunharca katledilen Hâfız Ahmed Paşa vasiyeti üzerine Üsküdar'da defnedildi. Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın şehid edilmesi üzerine Sadaret mührü Topal Recep Paşa'ya verildi. Şeyhülislam Yahya Efendi ve diğer bazı görevlilerde azledildi. Böylece Hüsrev Paşa'nın katline kadar bir süre ortalık sakinleşti.²³⁶ "Hâfız" mahlasıyla şiirler yazmış olan Ahmed Paşa'nın Bağdat seferi esnasında yazdığı "Şikâyetnamesi" ünlüdür.²³⁷ Ayrıca "Topkapı sarayı harem dairesi Sultan I. Ahmed kütüphanesinin içinde yemek odasındaki çeşme kitabeleri Hâfız Ahmed Paşa'nındır."²³⁸

1.15. Hüsrev Paşa

Boşnak asıllı²³⁹ olan Hüsrev Paşa, Enderun'da yetişmiştir. Kardeşi İbrahim Paşa'nın Eskişehir'in Han ilçesinde bulunan külliyesindeki vakfiyesine göre babası Hızır Paşa'dır. Sarayda çeşitli hizmetlerde bulunduktan sonra silahdar olmuştur. Ekim-Kasım 1623'te yeniçeri ağalığına getirilmiştir. 1624'te Sadrazam Çerkez Mehmed Paşa'nın Abaza Mehmed Paşa üzerine yaptığı seferde ordu içinde görev almıştır.²⁴⁰ Çerkez Mehmed Paşa'nın Tokat'ta kışladığı sırada ani vefatı üzerine 29 Aralık 1624 günü Hüsrev Ağa, Hâfız Ahmed Paşa hakkında övgü dolu bir arzuhalı İstanbul'a göndermiş ve Hâfız Ahmed Paşa'nın sadrazam yapılmasını sağlamıştır.

²³⁴ Köprülü, "Hâfız Ahmed Paşa" s. 85.

²³⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 381.

²³⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 699-708.

²³⁷ Köprülü, "Hâfız Ahmed Paşa", s. 85.

²³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 381.

²³⁹ *Osmanlı Sadrazamları*, s. 100.

²⁴⁰ Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa", *DİA*, İstanbul 1999, C. XIX, s. 37.

Daha sonra da yeni sadrazamla birlikte Bağdat seferine katılmıştır.²⁴¹ Dokuz ay süren Bağdat kuşatmasının²⁴² başarısızlıkla sonuçlanması Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa ile beraber Yeniçeri Ağası Hüsrev Ağa'nın da azline neden olmuştur. Sadarete ikinci defa Halil Paşa gelirken yeniçeri ağalığına da âdete aykırı şekilde Çavuşbaşı Ali Ağa getirilmiştir.²⁴³ Ancak bir süre sonra İstanbul'a çağrılmış ve Mart 1627'de Sultan IV. Murad tarafından kubbe vezirliğine tayin edilmiştir.²⁴⁴ Bu sıralarda Halil Paşa'nın Abaza Paşa üstüne yaptığı seferden bir netice alamadığı haberi, Sultan IV. Murad'ın kulağına ulaşmış ve padişah sadrazamın değiştirilmesi hususunda meşveret ilan etmiştir. Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin talebiyle meşveret meclisinde bulunanlar oy çokluğuyla sadaret mührünün Halil Paşa'dan alınarak Hüsrev Paşa'ya verilmesini kabul etmiştir. Hüsrev Paşa'dan kıdem olarak üst olan Recep Paşa ar ettiği için önce Recep Paşa'ya Diyarbakır eyaleti verilerek İzmit'e gönderilmiş, ardından da Kapıcılar kethüdası Hasan Ağa eliyle sadaret mührü Hüsrev Paşa'ya teslim edilmiştir.²⁴⁵

Sadrazam Hüsrev Paşa'nın ilk işi Anadolu'da türlü karışıklıklara yol açan Abaza Paşa meselesiydi. Bu karışıklıklara bir son vermek için harekete geçen Hüsrev Paşa kuvvetleriyle İstanbul'dan çıkıp Tokat'a ulaştı. 27 Ağustos 1628'in sonlarına doğru mahiyetiyle beraber Erzurum'a doğru harekete geçti. Hüsrev Paşa'nın bu hareketi sırasında Abaza Paşa'nın birçok adamı gelip Hüsrev Paşa'ya biat etti.²⁴⁶ Hüsrev Paşa kuvvetleriyle 30 Ağustos 1628'de Erzurum civarına ulaştı ve Abaza Paşa'nın hazırlıksız olduğu bir anda 5 Eylül 1628 günü Erzurum kal'ası kuşattı.²⁴⁷ 18 Eylül 1628 günü Abaza Paşa durumun kötüye gittiğini görüp elçilerini göndererek eman diletti. Hüsrev Paşa'da asilerin canlarına ve mallarına dokunulmayacağı vaadiyle eman verdi ve başta Abaza Paşa olmak üzere diğer asilerin teslim olmasını başardı. Erzurum'da isyanın sona erdirilmesinin ardından 12 Ekim 1628'de Tayyar Mehmed Paşa yeni Erzurum Beylerbeyi oldu.²⁴⁸ Abaza Paşa meselesini başarıyla tamamlayan Sadrazam Hüsrev Paşa ise yanına Abaza Mehmed Paşa'yı da alarak 14 Ekim 1628'de Erzurum'dan ayrılıp İstanbul'a doğru harekete geçti. 13 Kasım 1628'de İstanbul'a ulaştı. Burada Sultan IV. Murad, Hüsrev Paşa'yı başarılarından dolayı kutlarken Abaza Paşa'yı da affetti.²⁴⁹

Çalışmanın kapsamı dışına çıkmasına rağmen konu bütünlüğü açısından Hüsrev Paşa'nın 1629'dan sonraki hayatına da kısaca değinilecek olursa: Mayıs 1629'da Bağdad'ı geri almakla görevlendirilmişse de direk Bağdad üzerine gitmeyip İran'daki bazı kaleleri almıştır. Daha sonra Bağdad'ı kırk gün kuşattı ise de

²⁴¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 568.

²⁴² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 601.

²⁴³ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 609; İnalçık, "Hüsrev Paşa", s. 37.

²⁴⁴ İnalçık, "Hüsrev Paşa", s. 37.

²⁴⁵ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 621-622.

²⁴⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 625.

²⁴⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 632-633.

²⁴⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 634-635.

²⁴⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, II, s. 636-637.

alamamış ve 1630'da Mardin'e çekilmiştir. Mardin'de vakit geçirip Bağdad üzerine gitmediğinden 1631'de azledilerek yerine ikinci defa Hâfız Ahmed Paşa sadarete getirilmiştir.²⁵⁰ Fakat kısa bir süre sonra Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa asiler tarafından hunharca katledilmiştir. Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın katlinden Hüsrev Paşa'da sorumlu tutulmuş ve Sultan IV. Murad tarafından ölüm emri kendisine Murtaza Paşa vasıtasıyla ulaştırılmıştır. Hüsrev Paşa ve Murtaza Paşa birlikleri arasında çatışmalar olsa da kendisinin de rızası sonucu Mart 1632'de Tokat'ta infaz edilmiştir. Kemend ile boğulmadan önce kendisine infaz emrini getiren Murtaza Paşa'ya şu sözleri sarf etmiştir: “*Bre yolsuz nâdân çünki hakkıma hatt getirdin niçin bana göstermeyip cenge mübâşeret ettin. Âhir vakitde padişaha âsî mi olsam gerek ma'âzallâh ve'l-hükmü lillâh amma inşâallâh sen dahi sağ kalacak değilsin dahi maslahat tahtında katı çok kimsenin başın alırlar*”.²⁵¹

Sonuç

Bu çalışmada Mehmed İpşirli tarafından transkripsiyonu yapılan *Târih-i Na'îmâ'nun* ikinci cildi esas alınarak 1607-1629 yılları arasındaki Osmanlı sadrazamları biyografik olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Fakat Naîmâ Mustafa Efendi'nin eserine dayanılarak Osmanlı sadrazamlarının çoğunun, sadaret öncesi dönemlerini aydınlatmak mümkün olmamıştır. Çünkü Naîmâ Mustafa Efendi'nin eserinde sadaret öncesi dönemlerinde savaş, taht değişikliği, isyan vb. önemli olaylara karışmayan Osmanlı bürokratları hakkında bilgi vermediği görülmüştür. Bunun yanında *Târih-i Na'îmâ'da* 1607-1629 yılları arasında görev yapmış bazı Osmanlı sadrazamlarının sadaret öncesi yaptıkları görevler hakkında az da olsa bilgi tespit etmek mümkün olmuştur. *Târih-i Na'îmâ'dan* sadaret öncesi ne tür görevlerde buldukları tespit edilemeyen Osmanlı sadrazamlarının ise sadaret öncesi dönemleri diğer kaynaklar ve konuya yönelik yapılan araştırma eserleriyle aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Târih-i Na'îmâ'da sadaret makamına gelen Osmanlı bürokratları hakkında teferruatlı bilgiler tespit edilmiştir. Hatta denilebilir ki Naîmâ Mustafa Efendi eserinin II. cildinde yer verdiği bilgilerin büyük kısmını sadrazamlar ekseninde kaleme almıştır. Bunda 22 yıllık süreç içerisinde yaklaşık olarak 19 sadaret değişikliğinin olması etkili olmuş olmalıdır. Bunun yanında bu süreç içerisinde Anadolu'da Celâli isyanlarının artması ve geçmişten beri devam eden Osmanlı-Safevi savaşlarının sürmesi ve bu tür meselelerde çoğunlukla sadrazamların daha etkin olması eserde sadrazamların ekseninde bir tarih kurgusunu geliştirmiş olmalıdır. Naîmâ Mustafa Efendi eserinde sadrazamların seferleri hakkında detaylı bilgiler vermesinin yanında seferlerdeki tutumlarını da değerlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca sadaret mührü için birbirleriyle mücadele eden Osmanlı bürokratlarına ayrı bir ehemmiyet verip bürokratlar arasındaki çekişmenin sebeplerini ve sonuçlarını

²⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 381.; Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 694-697.

²⁵¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s. 704-707.

değerlendirmeye de çalışmıştır. Bu çalışmada *Târih-i Na'imâ* ve diğer kaynak ve araştırma eserleri incelenerek oluşturulan sadrazamlara dair bölümlerden görülmüştür ki: Birçok sadrazam çok iyi eğitim alıp gerek sadrazamlıktan önce gerekse sadaret dönemlerinde bir sürü görevi başarıyla ifa etmişlerdir. Fakat çoğu sadrazamın sadaret süresi aralarındaki rekabetten dolayı çok az sürmüş ve rakiplerinin şikâyetleri veya çıkardığı isyanlar sonucu kısa süre de ya azledilmiş ya da katledilmişlerdir. Osmanlı bürokratları arasındaki rekabet sadece sadaret değişikliklerine değil padişah değişikliklerine ve Sultan II. Osman'ın da katledilmesine sebep olmuştur. Bu durum ise devletin iç sorunlar ile meşgul olmasına ve diğer sorunlarda istenilen başarıyı gösterememesi sebep olmuştur.

Kaynakça

- Ahmet Refik, *Naimâ*, Kanaat Kütüphanesi, Ankara 1932.
- Ak, Mahmut, "Damad Mehmed Paşa", *DİA*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 504-505.
- Ak, Mahmut, "Gürcü Mehmed Paşa", *DİA*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 509-510.
- Aktepe, M. Münir, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 8-9.
- Aktepe, M. Münir, "Damad Hasan Paşa", *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997, s. 336.
- Aktepe, M. Münir, "Kemankeş Ali Paşa", *DİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 248.
- Alay, Suat, *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi ve Devşirme Sadrazamlar*, Aktif Yay., Erzurum 2006.
- Aykut, Nezih, "Dilâver Paşa", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 297.
- Aykut, Nezih, "Kara Dâvud Paşa", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 36-37.
- Baysun, M. Cavit, "Na'imâ", *İA*, C. IX, İstanbul 1964, s. 44-49.
- Bostan, İdris, "Güzelce Ali Paşa", *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 424-425.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)*, (1.Baskı), TTK, C. I-VI, Ankara 2011.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Kuyucu Murad Paşa Külliyesi", *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 509-510.
- De Groot, A.H., "Kayserili Halil Paşa", *D.İ.A*, C. XXV, İstanbul 1997, s. 324-326.
- Gül, Abdulkasim, *Calâlkıran Kuyucu Murad Paşa*, (1.Baskı), Klasik Yay., İstanbul 2018.
- İnalçık, Halil, "Hüsrev Paşa", *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 37-40.

- İpşirli, Mehmet, “Naîmâ”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 316-318.
- İşbilir, Ömer, “Kuyucu Murad Paşa”, *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 507-508.
- İşbilir, Ömer, “Nasuh Paşa”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 426-428.
- Kiel, Machiel, “Balyabadra”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 42-43.
- Köprülü, Orhan F., “Hâfız Ahmed Paşa”, *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, s. 84-85.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ (Ravzatü’l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri’l – Hâfîkayn)*, C. I-IV, Haz. Mehmet İpşirli, TTK. Yay., Ankara 2007.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’imâ*, (2.Baskı), Haz. Mehmet İpşirli, TTK Yay., C. I-VI, Ankara 2014.
- Osmanlı Sadrazamları (Hadîkatül’l Vüzerâ ve Zeylleri)*, (1.Baskı), Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yay., İstanbul 2013.
- Özcan, Abdulkadir, “Kavanoz Ahmed Paşa”, *DİA*, C. I (ek), Ankara 2020, s. 49-50.
- Özcan, Abdulkadir, “Şehid Ali Paşa”, *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 433-434.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, (3.Baskı), C. I-II, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999.
- Polat, Kasım, “Naîma’ya Göre Devlet Adamları Arasında Muhalefet”, *Tarih Okulu*, S. XIII, 2012, s. 89-114.
- Sarıcaoğlu, Fikret, “Mere Hüseyin Paşa”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 8-9.
- Şahiner, Yakup, “Mustafa Naîmâ Efendi’nin Hayatı, Tarihçiliği ve Eseri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”, *Anasay Dergisi*, Sayı:1, Erzurum 2017, s. 85-100.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (6.Baskı), Haz. Raşid Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Onal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Tanman, M. Baha, “Beşiktaş Mevlevîhânesi”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 553-554.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, (7.Baskı), C. III/II, TTK Yay., Ankara 2011.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, (6.Baskı), C. IV/II, TTK Yay., Ankara 2011.